

Језик данас

ГЛАСИЛО МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА КУЛТУРУ УСМЕНЕ И ПИСАНЕ РЕЧИ

САДРЖАЈ

Предраг Пипер <i>О „међурежимским” језичким еквивалентима и паралелама . . . . .</i>	1
Дејан Милорадов <i>О новој збирци задања из српског језика . . . . .</i>	5
Милан Шипка <i>Двосјруки стандарди и вишесјрука значења речи . . . . .</i>	8
Димитрије Бунтић <i>„Музеалци” и „старишети” . . . . .</i>	12
Рајко Буквић <i>Пожњевена гума и кенџурски судови као несјварни објективи у Голфском заливу . . . . .</i>	14
Твртко Прћић <i>*Предлози За Нови Правоиис (3): Псеудо Норма Несме Победиити!* . . . . .</i>	17
Милан Баковљев <i>За корекцију једног од важећих интјерјункцијских йравила . . . . .</i>	25
Сања Жежељ <i>Итјалијански alla српски . . . . .</i>	27
<i>Језичке недоумице . . . . .</i>	29
<i>Одлуке Одбора за стандардизацију српског језика бр. 29—32 . . . . .</i>	33
<i>Закључци Скуйшйине Удружења за зашйиитиу ћирилице српског језика „Бирилица” . . . . .</i>	45
<i>Писци о језику . . . . .</i>	47

УРЕДНИШТВО

Др ИВАН КЛАЈН (главни и одговорни уредник)
Др РАДОЈИЦА ЈОВИЋЕВИЋ
Др МАТО ПИЖУРИЦА
Др МИЛОРАД РАДОВАНОВИЋ (секретар)
Мр МИЛОСАВ ТЕШИЋ
Др МИЛАН ШИПКА

Језик данас

Адреса Уредништва: 21000 Нови Сад, ул. Матице српске бр. 1
Телефон: 021/420-199, лок. 123
Издавач: Матица српска
Цена: 80,00 динара

Технички секретар
Каћа Сунајко

Коректор
Мр Дејан Милорадов

Технички уредник
Вукица Туцаков

Корице
Оскар Штефан

Компјутерски слог
Младен Мозејић, ГРАФИЧАР, Нови Сад

Штампа
„Идеал”, Нови Сад

Језик данас на Интернету:
www.maticasrpska.org.yu/jezikdanas
e-mail: jdanas@maticasrpska.org.yu

Рукописи се не враћају

YU ISSN 0354-9720

Министарство културе Републике Србије
финансијски је помогло штампање овог гласила Матице српске

Језик данас

ГЛАСИЛО МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА КУЛТУРУ УСМЕНЕ И ПИСАНЕ РЕЧИ

Предраг Пиџер

О „МЕЂУРЕЖИМСКИМ” ЈЕЗИЧКИМ ЕКВИВАЛЕНТИМА И ПАРАЛЕЛАМА

„Све ће ове ствари јошће једном доћи, / као што су биле и како су прошле...” рекао је у једној познатој песми Тин Ујевић („Вјечни прстен”). Иако се из те песме не би могло закључити да је Ујевић пишући наведене стихове имао на уму и појаву која је у наслову овог прилога названа „међурежимским” језичким еквивалентима и паралелама, поређење неких појава из новије историје српског језика са српским језиком данас показује да и оне могу бити обухваћене тврдњом из цитираног дистиха.

Ко се сећа телевизијских програма из времена СФРЈ, вероватно се сећа и оних делова програма који су се званично звали *ЕПП*, тј. *економско-пропагандни програм*, или популарније — *рекламе*. Скраћеница *ЕПП* постепено је нестала из употребе, као и пуни назив појма означеног том скраћеницом. Данас се одговарајући делови телевизијског програма (сада много учесталији и разноврснији него некад) зову *маркетинг*.

Није ништа необично што током времена једне речи и изрази нестају из језика, а друге се појављују, јер се и стварност мења, а језик те промене одражава. На пример, када су из стварности нестали *кнезо-*

ви, и реч *кнез* нестала је из живог језика и прешла у категорију која је у лексикологији позната као лексички историзми. Додуше, неки историзми могу да „оживе” ако поново постане део живе стварности оно што се тим речима означава. То је, на пример, случај са руском речју *дума*, која је сада врло честа у руском језику, али је поново ушла и у друге језике (уколико се не преводи), па и у српски језик. Пошто је таквих речи у савременом руском језику много, у неким новијим руским речницима оне се означавају и посебним знаком, како би се разликовале од „мртвих” историзама.

Наведени пример *ЕПП* представља скраћеницу која се данас врло ретко среће ако није и сасвим нестала. Она се изгубила готово неприметно. Реч која ју је заменила — (*економски*) *маркетинг* — значи (скоро) исто, а главни разлог за промену може се видети у томе што је сама замена једног израза другим знак укупних промена у друштву и што та нова реч звучи модерније, при чему није безначајно ни њено енглеско порекло, као ни чињеница да данас многе институције у Србији које се баве економском пропагандом имају у називу реч *маркетинг*. Ве-

---

роватно да је губљењу израза *ЕПП* допри-
нео и његов трећи део (*пропаганда*), као
реч која често има негативне политичке ко-
нотације.

Ако мало ко осим маркетиншких струч-
њака може убедљиво да објасни разлику из-
међу *економске пропаганде* и *економског мар-
кетинга*, осим што је нови израз допунски
лексички показатељ новог времена, одно-
сно показатељ дистанцирања од претход-
ног времена, та разлика је уочљивија у не-
ким другим примерима.

Каква је, на пример, разлика између *агит-
пропа* и *политичког маркетинга*? Одговор је
прилично јасан, ако се не улази у дистинк-
ције које могу да дају политиколози, тј. ако
се не улази у научна тумачења појмовног
садржаја тих израза као термина. У оба слу-
чаја реч је о политичкој пропаганди, али
агитпроп више не постоји, а *политички мар-
кетинг* је део политичке стварности краја
20. и почетка 21. века. *Агитпроп* је, као *аги-
тација* и *пропаганда*, односно као органи-
зација која се под тим називом бави од-
говарајућим активностима, био карактери-
стичан за Совјетски Савез и, мање, за зем-
ље тзв. социјалистичког лагера (због чега
је у Југославији, у српскохрватском језику,
тај израз [наравно само израз!] после 1948.
године престао да се употребљава), док је
политички маркетинг израз који је у оста-
лом делу света потекао из економског *мар-
кетинга*, и сада је уобичајен широм планете.
Најзад, *агитпроп* је чак и у земљи у ко-
јој се најдуже одржао имао, мање или ви-
ше, и негативне конотације (осим у зва-
ничној употреби), док се *политички марке-
тинг* углавном сматра нечим нормалним,
ако не и пожељним, чак са таквим посеб-
ним облицима као што су „односи с јав-
ношћу” или како се често такође каже (с
минималним изговорним прилагођавањем)
„*публик рилејнз*” односно скраћено *пир*.
(До распада Совјетског Савеза у многим
улицама његових градова могле су се виде-
ти велике „фирме” агитпропа са белим сло-
вима на јарко црвеној подлози, али је те-
шко било приметити да неко тамо улази или
да неко отуда излази, а редова пред канце-
ларијама агитпропа никада није било.)

Остајући на тлу економије, још једну по-
тврду појаву о којој је реч можемо видети у
именици *тендер*, која је скоро сасвим за-
менила именицу *конкурс* када се говори о

продаји путем јавног оглашавања, на које
се јављају са својим понудама заинтересо-
ване стране, односно потенцијални купци.
Додуше, реч *конкурс* још се употребљава
када је реч о начину запошљавања, али су-
дећи по експанзивности *тендера*, могло би
се десити да пријаве којима се тражи запо-
слење ускоро почињу речима „Јављам се
на ваш тендер за радно место...”. Фактич-
ки, и ту је нова реч пре свега симбол ново-
га времена и жеље власти да и променама
у језику (разуме се и пореклом нових речи)
допунски нагласе раскид са пређашњим по-
литичким периодом.

Такве промене нису мимоишле ни шко-
ле. Тако се нпр. *ћачке секције* (а о *кружо-
цима* и да се не говори) све више повлаче
пред *радионицама* (изразу калкираном пре-
ма енгл. *workshop*), о чему се већ доста мо-
же чути и на радију. Разуме се да се може
рећи да *радионице* нису сасвим исто што и
секције. Тачно је да ту није реч о сасвим
идентичним садржајима, али је врло веро-
ватно да ни значење именице *секција* не
би остало заувек исто и да се нису појави-
ле *радионице*. Узгред буди речено, *ћаци* су
још у „претпрошлом” режиму званично по-
стали *ученици*, или због утицаја руске школ-
ске терминологије, или због црквеног по-
рекла речи *ћак* (од *дијак*), када је наглаше-
но дистанцирање од религије било „поли-
тички коректно”.

Факултет за *менаџмент* свакако није исто
што и *виша управна школа*. Менаџмент је
један од централних појмова у економији
садашњег времена, а управне школе наста-
ле су у друкчијем друштвеном систему, ко-
јег више нема. Па ипак кључне речи у на-
зивима тих двеју институција у суштини су
еквивалентне јер *менаџмент* изворно значи
„управљање” или „руковођење”. Нагли про-
дор нове речи, и многих њој сличних, очиг-
ледно није у њеном значењу колико у ње-
ној симболичкој функцији: реч је знак но-
вог времена. Уосталом историја зна за вла-
даре који су своју владавину покушавали да
овековече променама календара и назива
месеци, а у поређењу с таквим примерима
језичке појаве о којима је овде реч неупо-
редиво су мањих размера. Ипак, оне за-
служују пажњу као карактеристичне мене у
српском језику краја 20. и почетка 21. века.

По природи ствари, таквих промена је
највише у политичкој лексцици. У оне које

су мање упечатљиве природе вероватно спада прелазак некадашњих *сизова у фондове*, који су затим нестали као посебан појам јер су њихове функције непосредно преузела министарства, док су фондови остали као називи невладиних установа које финансирају различите пројекте и подухвате.

Слично томе, почетком рата у Хрватској „њихови” су називани *мујовци*, а „наши” су још неко време били *сујовци*, да би недуго потом и наши постали *мујовци*, што је била само једна од многих промена на које смо затим морали да се навикнемо. Данас смо већ отишли толико „напред” да у Србији полицијски аутомобили носе на крову натпис на енглеском језику *police*, за случај да неки странац не разуме шта значи крупним словима латиницом написана реч са обе стране аутомобила: *policija*. (У Црној Гори су и у томе испредњачили јер њихова полиција већ неколико година носи и црне униформе америчке полиције.)

Донедавно је у српском језику постојао израз *друшћивени њравобранилац*, који је данас историзам. Његово место заузео је *омбудсман*. Стручне дефиниције тих правничких професија нису, наравно, једнаке, али се језичка значења по правилу разликују од стручних дефиниција и појмова мањом прецизношћу и тенденцијом ка поједностављењима кад год то не омета успешну комуникацију. Са омбудсманом неке може да се чини да смо сличнији земљама на које покушавамо да личимо.

Дакле, ако је неко мислио да су неке речи заувек отишле у тзв. *ројотарницу историје* (као што је и сама именица *ројотарница* изгледа отишла у ропотарницу историје), можда је у многим случајевима пренаглио са закључком. Речи понекад више промене лик него суштину, прилагођавајући се променама у друштву, или их сликовито симболизујући.

Верујући да смо напустили *самоујављање* заједно са једнопартијском Југославијом, затварамо (?) круг увођењем министарства за локалну *самоујраву*.

Оставили смо у прошлости немачког *иберменца* или *најчовека*, и комунисте као *људе њосебног кова*, а живимо у епоси америчког супермена, кога су стручњаци за његове односе с јавношћу тако обликовали да није само плав, висок, јак и, наравно, Американац, који из ваздуха, неухватљив, а по

потреби и невидљив, дели правду по свету, него је врло популаран међу децом света, па и нашом децом, као вешто наметнути модел за идентификацију или за одмеравање инфериорности сопствене националне културе (за оне који су томе склони).

Пошто смо пола века слушали о *одумирању државе* (према Марксу), сада нас други, мање персонализовани светски идеолози уче да се налазимо на крају историје (историја „одлази у историју”?), и да су нације и језици ти који треба да одумру; и то, ако може, добровољно — прво мањи и мали, па потом, можда, и велики. Штавише, све чешће се износе и цифре о броју језика који ће према неопозивом мишљењу неких (обично се не каже прецизно и персонално — којих) мериторних извора из великих земаља, у блиској будућности нестати, што звучи више као беспоговорно наређење да треба нестати него као научно предвиђање. У том контексту не говори се да ли после одумирања језика на ред долази одумирање народа, али није тешко извести тачан закључак.

Више не морамо да слушамо и читамо о *контрареволуционарним снагама* и *ненародном режиму*, чији су се представници инфилтрирали у власт и *џурају клијове у њочкове*, али сада често читамо и слушамо о *антиреформским снагама*, које покушавају да *њочак историје вратише уназад* (и даље тај точак!), што им, наравно, „неће успети”.

Верујући да смо заувек оставили иза себе израз *морално-њолићичка њодобност*, тако карактеристичан за један период једнопартијске Југославије, суочили смо се са врло актуелним изразом *њолићичка корекћност* (преузетим из политичког језика земље — највећег светског „извозника” демократије, нажалост не врхунске него по правилу трећеразредне или оне којој је истекао рок употребе), што је у многим пословима пожељно имати и непријатно немати. (О неморалности политичких претходника и противника у свим режимима толико се говори да се анђeosка честитост говорника мора подразумевати.)

Неко би могао рећи да речи и изрази који се овде упоређују не значе исто, и био би у праву. Стара је мудрост да не постоје две сасвим исте ствари. Овде је реч о појавама које су врло сличне, практично еквивалентне, али се различито именују, имају

различите конотације, и припадају различитим, обично sukcesivним историјским периодима обележеним различитим ако не и супротстављеним идеологијама.

Новине доносе наслов *Лустрација није чистка* (*Политика* 29. децембра 2002), а професор Правног факултета у Београду подробно објашњава да се реч *чистка* односи на све политичке противнике из бившег режима, док се *лустрација* односи само на оне који су се огрешили о права човека (РБ1 12. маја 2002. у 10.30), те да у лустрацији нема никаквог реваншизма. Могло би се на стручном нивоу дискутовати зашто се стаљинистичке или информбировске чистке не уклапају у такву дефиницију термина *чистка*, али у свакодневном језику лустрација се, тамо где се институционализује, може доживљавати само, или пре свега, као врста чистке, или (код оних мање склоних финесама) као синоним за чистку или за прогон политичких противника, којима се забрањује вршење јавних функција. (Свака сличност са поратним пресудама у другој Југославији када су многи интелектуалци, ако нису били тзв. поштена интелигенција, за неко време остали без грађанских права може да изгледа случајна.)

Али док се за оптужбу за *етничко чишћење* може отићи и пред међународни суд (који више није суд него је *трибунал!*), *лустрација* има за главну последицу напредовање у политичкој каријери за једне и политичко изоловање других. Разуме се, *кооперативност* (што је лепши назив за оно што се некада ружно звало *колаборационизам*, или што је нека његова модернија верста, чији се назив још није превише компромитовао) може да учини лустрацију мање непријатном.

Метафора чишћења има интересантне облике у језику и добија стално нове начине употребе. Етнопсихолози и еколози могли би се замислити да ли то сведочи о култу чистоће у савременој цивилизацији или је то, напротив, језички израз свеколике њене прљавости. У сваком случају, поред хемијских и других средстава за физичко чишћење, и одавно познатих метафора чишћења у медицини (пургативи), лингвистици (пуризми, пречишћени текст и сл.), религији (чистилиште, луструм, лустрификација), етици (морална чистота), психологији (испирање мозга), политици (чистке)

или спорту (бек чистач), много је жалосних потврда добило и тзв. етничко чишћење (као да су његове жртве према нечему прљаве, али та конотација још ниједном борцу за права човека није засметала). Сада ето религијски термин за чишћење грешних душа *лустрификација* постаје термин идеологије и дневне политике, коме треба обезбедити правну подршку. Сва је прилика да се у грозду метафоре чишћења могу појавити и нова зрна, прво као окационалне, тј. живе метафоре, а затим можда и као термини. Тако су средином маја 2002. инострани „супервизори” похвалили власти у Србији што су банкарски систем у Србији „очистили” од неколико великих банака (чија би, узгред, великвидност била мања, или је не би било, да су била одмрзнута средства тих банака у земљама „супервизора”).

Од израза *пролетерски интернационализам* већина људи растала се, како изгледа, без жаљења, али је питање колико је њих слутило да ће на место *интернационализма* тако брзо доћи *глобализам*, као једна од кључних речи цивилизације краја 20. и почетка 21. века, реч која носи не мање амбициозну идеју планетарне свеобухватности под једном идеологијом и владом, а можда и једном религијом и једним језиком, али у друкчијем идеолошком кључу од претходног.

*

Заустављајући се на наведеним примерима, као довољној илустрацији за основну тезу овог прилога, можемо из њих као заједничку особину извући следеће.

Језик прати промене у ванјезичкој стварности или их наговештава. Историзми припадају првој групи језичких промена (они ма које одражавају оно што се већ променило изван језика). У оквиру лексичких историзама посебно место имају они који су замењени другим речима истог или сличног значења, онда када је један режим замењен другим режимом (без обзира на то како се режими звали и представљали), и када се жели избрисати из стварности што више онога што би подсећало на претходни режим, а уместо тога увести што више речи које би нови режим представиле као друкчији, нов или на вазалски, одн. на

„партнерски” начин сличан моћним савезницима (политичким, економским, војним, културним и др.). Ту је симболичка функција речи једнако важна као и њихова информативна функција, ако не и важнија. Такве језичке промене нарочито су видљиве после крупних политичких промена, какве су, на пример, биле француска или руска револуција, али не зависе само од објективног историјског значаја промене него и од других околности, међу којима је једна од важнијих — политичка острашћеност нових режима. Речи које се уводе као

нове по правилу се представљају тако да имају наглашено позитивну конотацију, док се оним речима истог или сличног значења које се истискују у категорију историзама обично даје негативна конотација. Тако су „међурежимски” језички еквиваленти или *приближни еквиваленти* потврда могућности политичке мимикрије значења речи променом форме њиховог изражавања, за шта се може наћи доста сведочанстава када се упореди лексика и фразеологија суседних историјских епоха и одговарајућих периода у развоју језика.

Дејан Милорадов

О НОВОЈ ЗБИРЦИ ЗАДАТАКА ИЗ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

Почетком фебруара из штампе је изашла *Збирка задатака из српског језика* за квалификациони испит за упис у средње школе школске 2003/2004. године у издању Министарства просвете и спорта Републике Србије. У односу на претходне збирке, из ранијих година, ова је потпуно нова јер ју је радио други ауторски тим, а и концепција задатака је унеколико другачија. Пред нама је, дакле, збирка која својим изгледом, формом и садржином наговештава почетак најављиваних реформи у школству, односно, како каже министар просвете и спорта проф. др Гашо Кнежевић у уводу, „представља почетак процеса трансформације квалификационог у завршни испит” који ће се одржати 2007. године.

Не улазећи у оцену збирке с аспекта методике наставе, као ни са становишта начина израде тестова, за шта немам компетенцију, осврнуо бих се овде на поједине проблеме који се тичу струке, и то оног дела који се односи на граматику, лексикологију, почетке словенске писмености и развој српског језика, као и на правопис и језичку културу. Овим, наравно, не бих желео да умањим вредност вишемесечног посла ауторског тима, као ни напоре организатора и рецензената.

На први поглед приметно је неколико пропуста. На корици, на полеђини, жутим словима истакнуто је следеће:

1. ми бисмо радили
2. ви бисте радили
3. они би радили.

Овде је вероватно била намера да се укаже на то да се аорист помоћног глагола *бити* у множини пише заједно (*бисмо, бисте*), а не, како ђаци (и не само они) најчешће пишу: *би смо, би сте*. Овим се, такође, ученици подсећају да у 3. лицу множине потенцијала аорист, који учествује у грађењу овога сложеног глаголског облика, овде не гласи *бише* већ *би* (облик који у разговорном језику утиче на 1. и 2. лице множине потенцијала, па се тако може чути *ми би радили, ви би радили*). Као што се да приметити, примери су акцентовани, чиме се уједно вежба и део из фонетике. А да ли су сви акцентовани? У трећем лицу заменица *они* нема акценат, а сви добро знамо да ова заменица има краткоузлазни акценат на првом вокалу: *они*. Познајући проблематику, неки би ученик закључио да је заменица *они* проклитика, као што је случај с помоћним глаголом *би* у датом примеру. Како би се то онда прочитало? Но вероватно је штампарска грешка у питању.

Даљим листањем збирке уочавају се извесне неуједначености. Код појединих текстова задатака стоји *На линији ... најиши*, а у већини случајева *На линију ... најиши* (месни акузатив се препоручује када се употребљава императив).¹ Приметно је, такође, и непоштовање (или непознавање) српског правописа у примерима *Божји* (задатак бр. 168), *Свети Сава* (179 и 217), *низашија / ни за шија* (230в), затим неразликовање правописних правила од граматичке норме (230а), употреба зареза итд. Но то су све грешке које су могле настати у брзини посла и могу се евентуално толерисати (засад и за прву нову збирку) јер ни на који начин не задиру у срж самога чина испита.

Оно на шта бих указао јесте проблем другачије природе који не сме остати незапажен, поготову што може довести у питање како сâм пласман ученика на квалификационом испиту тако и стручност аутора задатка и рецензента. Ученици могу доћи у велику забуну учећи погрешна решења за поједине задатке или црте које се не тичу стандарднога српског језика.

Тако се, наиме, у задатку бр. 57 од ученика тражи да именице *кошаркаш*, *учишело* и *сџриц* напише у инструменталу јединине. Ту не би било ничег чудног да се не тражи још ИЛИ. А то *или* односи се на инструментал који гласи *кошаркашом*, *учишељом* и *сџрицом*! Дакле, у питању су, према збирци, двојаки наставци за инструментал јединине: *-ем/-ом*. Шта овде не ваља? Код наведених именица имамо тзв. меке основе. Наставак *-ом* могућ је код једносложних или двосложних именица с неким основама, а код којих се у претходном слогу налази самогласник *e*, па ће тако, сходно закону дисимилације, бити увек и једино *кејом*, *јежом*, *смечом*, *месецом* итд. Именица *учишело* у инструменталу има искључиво наставак *-ем* иза слога са самогласником *e* зато што је вишесложна. Ако бисмо именици *учишело* у савременом језику и дозволили двојство наставака, према М. Стевановићу,² за шта данас свакако немамо оправдања,³ онда је то двојство недопусти-

во код именица као што су *кошаркаш* и *сџриц* у стандардном српском језику, који се учи у школама. Инструментал типа *кошаркашом*, *учишељом* и *сџрицом*, какав се ученицима завршног разреда основних школа нуди у збирци као друго могуће решење, припада, наиме, особини неких српских говора (нпр. смедеревско-вршачких), и то као једини такав, где долази до уопштавања једног од наставака.

Даље, у задатку бр. 70 под II дате су следеће реченице:

а) *Ужурбано* је решавао задатак.

б) *Ужурбано* преписујући погрешно је.

Од ученика се захтева да одреди којој врсти припадају подвучене речи. Сврха задатка јесте прављење разлике између прилога и придева, пошто се у I делу задатка тражило исто то. Но овде, како видимо, обе подвучене речи припадају прилозима, али у решењу за б) пише *придев*! Неко је овде погрешно *ужурбано састављајући* задатак. Шта ће бити на испиту ако ученик напише тачан одговор који је према решењу нетачан?

У задатку бр. 158 тражи се да се из датог низа глагола подвуче онај који му не припада: *охрабриши*, *осмелиши*, *ободриши*, *оилемениши*, *окуражиши*, *осоколиши*. Решење је, наравно, *оилемениши*, пошто су све остало синоними. Даље се, у оквиру истог задатка, захтева да се одреди шта преостале речи повезује: да ли лексичка синонимија или синонимија глаголских облика. Тачно је ово прво, свакако, иако у решењу стоји друго, без обзира на то што испод задатка пише *Заокружи тачан одговор*. Ако ученик то и учини, погрешит ће!

Колико познајемо порекло страних речи у српском језику, најбоље илуструје задатак бр. 160. Овде се, наиме, од ученика тражи да из наведеног низа туђица препозна ону која по пореклу не припада низу. Тако под б) имамо: *асџал*, *џезва*, *џалџер*, *аџлук*, *меџдан*. У решењу стоји *џалџер*, пошто је то германизам, ваљда зато што би остале туђице требало — изгледа — да буду турцизми. Једна од њих уопште нема везе с турцизмима, већ је директно повезана са српским језиком, иако је заправо хунгаризам: *асџал*. Ова је реч настала срастањем мађарског члана и наше речи *сџол*: *aszjal*, око XIII века, док се није извршила промена *л* у *о* на крају слога или речи. Тако су је Ма-

¹ Ово је могло бити избегнуто другачијом формулацијом текста, за шта је боље решење имала стара збирка.

² М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик*, I, Београд 1991, 196.

³ *Речник уз Правоиис српскога језика*, s. v. *учишело*, Нови Сад 2002.

ђари посудили од нас и поново вратили у облику *асџал*, који је касније постао балканска црта. Ова појава није непозната науци о језику.

Текст задатка бр. 219 гласи: „У реченицама је погрешно употребљен падеж именске речи. Подвучи такве речи и напиши реченице исправно.” У примеру под б), међутим, уопште се не ради о *погрешно ујошребљеном падежу*: *У десетерцу*, којег *ђаци ујознају кроз народну ејску њоезију*, *јисане су и неке уметничке јесме*. Тражени облик је *којеџ* (акузатив), падеж који *јесме* употребљен правилно. Овде је, заправо, у питању погрешни облик акузатива односне заменице која се, у овом случају, односи на именицу која има категорију неживо, чији је акузатив *који*, а не *којеџ*, карактеристичан за категорију живо.

У задатку бр. 231 тражи се да се правилно напишу следеће реченице:

а) Случајно га је погодио са лоптом.

б) Идем код зубара.

в) Задовољни смо са својим успехом.

Решења задатака под а) и в) не треба коментарисати, пошто су грешке очигледне. Занимљиво је решење које се нуди за задатак б): *Идем зубару*. Зашто је исправна конструкција уз глагол кретања с дативом а не предлошко-падежна с предлогом *код* + генитив уз глагол кретања, запитаће се ученик над овим задатком. Даље ће рећи: „Па нико не говори *Идем зубару!*” И биће у праву. Та конструкција ’својственија’ је тзв. западној варијанти, односно хрватском језику и западним српским говорима. А рећи да је реченица *Идем код зубара* погреш-

на, благо је непознавање граматике, односно значења генитива, и немања доброг језичког осећаја. Једно од основних значења генитива с предлогом *код* јесте означавање места где се завршава кретање. Иако су се овој конструкцији противили многи граматичари и тврдили да је употреба предлога *код* с генитивом уз глаголе кретања провинцијализам те непримерена књижевном језику, већ да би овде требало употребити датив без предлога или с предлогом *к(а)* — одавно је јавности познато да је оваква употреба широко распрострањена како у народним говорима тако и у језику књижевности, па и хрватске.⁴ И М. Стевановић о овом проблему говори у својој граматици, која је послужила као основа за многе школске уџбенике, те закључује да „ширина употребе ове предлошко-падежне везе у тој функцији никако не оправдава оспоравање њене правилности у књижевном језику”.⁵ А аутори збирке сврстали су овај проблем (који то у ствари није)⁶ у исту раван с неразликовањем социјатива од правог инструментала, у чему се често — није на одмет поменути — грешу у разговорном језику.

Да резимирамо. Грешке овакве природе не смеју се појавити у збирци задатака за квалификациони испит, па ни у било каквој збирци. Задаци се, као и решења, морају заснивати на језичким чињеницама. Терати ученике да уче погрешна решења или нетачне информације не приличи озбиљности не само полагања пријемног испита него ни обичног школског часа.*

⁴ О датој предлошко-падежној конструкцији в. расправу Б. Милановића *Ујошреба предлога код (с генитивом) уз глаголе кретања у Нашем језику*, књ. IX, св. 7—10, Београд 1958/59, 227—242.

⁵ М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик*, II, Београд 1991, 305.

⁶ Како објаснити употребу ове предлошко-падежне конструкције (ако је неправилна) у примеру који се даје уз задатак бр. 128/II: *Ја ћу, ако будем могла, доћи код Маје да те видим*, где се тражи да се подвуче предикат независне реченице?

* У међувремену су у *Просветном прегледу* изашле исправке за поједине задатке из збирке. Исправљена су решења задатака бр. 70 и 158, дакле оних који се разматрају у овом раду, као и неке штампарске грешке.

ДВОСТРУКИ СТАНДАРДИ И ВИШЕСТРУКА ЗНАЧЕЊА РЕЧИ

У нашој штампи, на радију и телевизији, па и у обичним разговорима о политици, често се истиче и понавља како на просторима некадашње Југославије тзв. међународна заједница (или Америка, односно америчка администрација, свеједно) примењује двоструке стандарде, тј. како има различит, неједнак однос према овдашњим народима и њиховим интересима. Уместо *двоструки стандарди* говори се и *дуйли стандарди*, што му дође на исто: ма како се држали актери међунационалних и других сукоба на овим просторима, некима ће, у складу с политичким и геостратешким интересима међународних делитеља правде, увек бити шаргарепа (илити мрква), а другима — штап. Томе се, наравно, не треба чудити, јер су одувек велики кројили судбину малих према својим интересима, мерилима или стандардима. Али овде није реч о томе. Реч је о самом изразу *двоструки* (или *дуйли*) *стандарди*, о његовом значењу и правилности, тј. статусу у савременом српском стандардном језику.

Има, наиме, лингвиста који сматрају да није добро говорити и писати *двоструки стандарди*, *дуйли стандарди* и сл., јер оно *двоструки* или *дуйли*, по њима, подразумева два и с т а стандарда, а у нашем случају није тако, него управо обрнуто: ради се о различитим, неједнаким стандардима (међународне заједнице). Тако је и у популарној, иначе изузетно занимљивој, стручно добро вођеној и корисној образовној емисији Телевизије Републике Српске под насловом *Говоримо српски*, емитованој 27. децембра 2002. године по подне, а репризираној сутрадан у преподневним сатима, једно од постављених питања гласило: Да ли је исправно рећи *двоструки* или *дуйли стандарди*?

Одмах је уследио и одлучан одговор да је ту посреди „непрецизна или чак погрешна употреба ријечи *двострук*”, па је гледаоцима објашњено да „придјеви *двострук* и *дуйли* не значе нешто различито, него исто”, како показују и наведени примери, међу којима је и *двоструки конач* и сл. На

крају је изведен закључак да није правилно говорити и писати *двоструки стандарди* или, још горе, *дуйли стандарди*, те да „треба рећи да међународна заједница примјењује **различите, двојак**е стандарде”. Јер, „како год да кажемо, боље је него *двоструки* или *дуйли стандарди*”.

Овакав став и препорука за језичку праксу нису усамљени у савременој србистичкој нормативистици. То није плод само појединачног уверења, у овом случају водитеља емисије *Говоримо српски* лингвисте Милорада Телебака. Он је за то могао наћи — и вероватно је нашао — ослонац у књизи *Слово о језику / Језички њоучник* (књига друга), изд. *Паршенион*, Београд 2002, коју су написала тројица наших угледних лингвиста (Драго Ђупић, Егон Фекете и Богдан Терзић). Ту је, у поглављу *Значења речи*, на стр. 38—39, објављен чланак под насловом **ДВОСТРУКИ СТАНДАРД = ДВА ИСТА СТАНДАРДА**, који већ сам собом казује какав је став аутора, потписаног иницијалима Е. Ф., према изразу о коме је овде реч. У образложењу тога става Е. Ф. каже: „Једва да и треба доказивати да *двострук* и *дуйли* никако не значе то што се њима у оваквим приликама казује. Основно значење детерминатива *двострук* и *дуйли* јесте — ’који је удвостручен: који се састоји од два струка, два слоја, два елемента и сл.’, с тим што оно што је ’двоструко’ не значи и — *неједнако, несагласно, суйројсџављено* или по чему *другачије*, што се, уосталом, јасно види из примера као: ’двоструки конач’, ’двострука веза’, ’двострука црта’, ’двострука снага’, ’двострука цев’, ’двострука брзина’, ’двоструко убиство’, ’двоструки покушај’, ’двострука плата’, ’двоструки редови’ итд. Отуда се уместо *двострук* могу као синоними употребити придеви: *удвојен, удвостручен, двољуб, двојни* (не ’двојак’), *двостран, дуйли* и сл.” (стр. 38).

Да ли је баш тако? Имају ли увек, у свакој вези, односно у сваком изразу, придеви *двострук* и *дуйли* исто значење; друкчије речено, јесу ли то једнозначне (мо-

носемичне) речи, или могу имати, и имају, више различитих значења?

Сам Е. Ф. признаје да се придев *двосѣрук* „у реѣим случајевима... може, мада само потенцијално, разумети тако као да значи — 'који се изражава, испољава у два неистоветна вида, неједнака правца, на два начина и сл.', као, на пример, у исказима типа: 'човек двоструког карактера, двоструке природе', 'двострука улога' и сл., мада ни у њима тежиште семантике придева није обележавање неједнакости већ *двојности*, *двосѣрукости* онога о чему је реч, а елемент *неједнакости* може евентуално проистајати из помисли да две исте ствари не морају увек бити и једнаке" (*ib.*). За придев *дуйли*, у изразу *дуйли сѣандарди*, „ни таква евентуалност не долази у обзир; *дуйли* првенствено значи оно — 'што је *двосѣруко*, *удвосѣручено*' (као у: 'дупли зид', 'дупли прозори', 'дупла порција', 'дупла слова' и др.), али не и оно 'што је *различитио*'" (стр. 38—39). На крају следи и недвосмислен закључак да „синтагме *двосѣруки сѣандард* и *дуйли сѣандард* пре значе *два истиа* него *два различитиа сѣандарда* па је, самим тим, њихова употреба у наведеном политичком контексту неоправдана. Отуда би, кад је о поменутиим стандардима реч, уместо — 'међународна заједница примењује *двосѣруке* (*дуйле*) стандарде' или сл. ваљало рећи да — 'међународна заједница примењује *различитије*, *неједнаке* или *двојаке*, а не — *двосѣруке* или, што је још горе, *дуйле* стандарде'” (стр. 39).

Примери и објашњења у *Речнику Српске академије наука и уметности* (РСАНУ) показују да је семантички садржај обеју тих речи богат и разнолик, те да се не може сводити само на једно значење, макар оно било и прво, основно, односно најчешће. У књизи IV тога речника, на стр. 116, уз одредницу *двострук* наведено је више значења:

„**1. а.** који се састоји од два сѣрука, две ниѣи, линије и сл. или од два слоја, ојачан нечим истие врѣије или сличним, удвојен, удвосѣручен: двоструки конопац, двострука вежа, двострука црта, двоструко платно, двоструко одело итд. **б.** два ѣуѣиа веѣи, два ѣуѣиа јачи. — Послије тих проповиједи стала је с двоструком марљивошћу дијелити сиромасима (Леск. 3, 74)... **в.** у којему се разликују два дела, сложен од два елементиа,

двојан, *дводелни*. — Римљани [су] поред вауроши у низини држали и... насеља у висини. Тако је настао... комбиновани тип... двоструког насеља (Дед. Ј. 3, 76). г. два ѣуѣиа изведен; који се испољава у два ѣуѣија, на две сѣране; *двосѣран*: двоструко убиство, двоструки покушај, двострука претња, двострука опасност, двоструки притисак итд. **д.** који ѣостоји или се изражава у два вида, на два начина; који је од две врѣије, двојак. — Сувише [се] плаше тешкоћа због двоструке азбуке (Трив. 2, 15). Лепе [су] слике у овим песмама. На њима се познаје двострука уметничка природа Јакшићева (Вулов., Јакш. Ђ. 1, предг. 77). Године 1849 те имао је патријар Рајачић двоструку политичку улогу (Игњ. Ј. Бршљан 1885, 21)

2. заст. в. дволичан (1)...”

Као што се може видети, од пет значења наведених под **1.** чак три (**в**, **г**. и посебно **д**) не значе удвајање истих елемената, него управо различитих, двојакних.

И придев *дупли*, према РСАНУ (V, 30), одбаце ли се два застарела и покрајинска значења под **2.** и **3.** има иста значења као и *двосѣрук* (1), а последњи тамо наведени пример којим се то потврђује несумњиво показује да *дуйли* не мора увек значити „двапут исти”: „Листао је новине веома пажљиво... у свему проналази дупли смисао (Донч. Ј. 3, 210).”

Речник Маѣице српске (РМС) уз одредницу *двострук* (I, 636) такође наводи више значења, од којих је оно треће, под **в**, доказ да та реч може значити: „који се сѣроводи на два начина, у два смера, двојак, двоѣуб, *двоврѣан*”, а то управо одговара изразу *двосѣруки сѣандарди*, јер се ту подразумевају стандарди који се примењују („спроводе”) на два начина (дакле — неједнака), због чега састављачи РМС, како смо видели, реч *двосѣрук* објашњавају, поред осталог, и речју *двојак*, што практично значи да су *двосѣруки сѣандарди* исто што и *двојаки сѣандарди*, значи различити. То исто може се рећи и за синонимну реч *дуйли*, коју РМС (I, 207) означава као покрајинску и упућује на *двосѣрук*. Уосталом, и сам израз *двосѣруки сѣандарди* или *дуйли сѣандарди* са значењем које стварно има: *двојаки сѣандарди*, *неједнаки сѣандарди* и сл. — јер нико тај израз друкчије и не схвата, поготово кад су у питању стандарди „ме-

ђународне заједнице” — може се узети као потврда тога значења.

И сродан придев *вишеструк* може такође да значи, поред осталог, „*који се врши на више начина, разноврстан*” (РМС, I, 392), као што показују тамо дати примери: „Испитивање пажње може бити вишеструко. *Псих.* Улога крви је вишеструка. *НЧ.*” То потврђује и један свеж пример из новина. У листу *Политика* (3. фебруара 2003) објављен је чланак **Откуд вишеструке цене**, с поднасловом: *Поред номиналне, књиговодствене и тржишне, акције имају и преовлађујућу, индикативну и реферну цену*, који јасно показује да се ту не ради о више пута поновљеним истим ценама, него управо о више различитих цена. У том смислу говоримо и о вишеструким значењима речи (полисемији), које својство имају и придеви *двосџрук* и *дуйли*. То треба стално имати на уму кад се са семантичког становишта расправља о правилности употребе ове или оне речи, па тако и речи о којима овде расправљамо.

Шта, дакле, на основу свега овога можемо закључити?

1. Израз *двосџруки сџандарди* не може се осуђивати и одбацивати као неправилан, јер за то не постоје ваљани семантички разлози, а уз то и проширеност тога израза у стандарднојезичкој пракси (и код одабраних писаца) потврђује његову стандардност, тј. правилност. С тим у вези, овде треба поново подсетити на чланак Ивана Клајна *О критеријумима за семантичко нормирање речи* (Наш језик XXXII, 3—4, Београд 1998, 134—147), који нуди добру основу за оцену правилности појединих речи и израза (са семантичког становишта), па тако и израза који је предмет нашег разматрања. Клајн с правом констатује да је „за лингвисте старе школе била... карактеристична неспремност да признају полисемију као нормалну особину речи. На формалистички, 'професорски' начин, они су обично свакој речи 'допуштали' само по једно значење, док су новија значења... жигосана као неправилна” (стр. 138). Зато он формулише „четири правила као неку врсту основних смерница за нормативну семантику” (стр. 139). Та правила гласе:

„I) значење речи се одређује на основу употребе код добрих писаца, а не на осно-

ву етимологије, првобитног значења, нити логичним закључивањем;

II) под добрим писцима подразумевају се они које лексикографи узимају за грађу, а резултати њиховог рада изнети су у великим једнојезичким речницима;

III) свака реч, у начелу, може имати више (неке и много више) од једног значења;

IV) у току језичког развоја могу се јавити нова значења, док нека ранија излазе из употребе (остајући и даље доступна писцима као архаизми)” (*ib.*).

Ако у том светлу размотримо оспораване речи *двосџрук* и *дуйли* у везама *двосџруки* (или *дуйли*) *сџандарди*, видећемо да се у потпуности уклапају у дата правила за семантичко нормирање. Посебно је важно то што су оне у тим везама, и управо у таквом значењу, оверене у стандарднојезичкој пракси, а она је, та пракса (дакле, не било која, него управо *сџандарднојезичка* пракса), врхунски судија у проценама шта може, а шта не може ићи у стандардни језик као нормално и правилно значење речи. Зато се кабинетске анализе не могу узимати као искључиви критеријуми, поготово не у случајевима које нико, осим неких лингвиста, не осећа као проблем. Везе речи (синтагме) *двосџруки* (или *дуйли*) *сџандарди* сви, ваљда, употребљавају и прихватају у значењу: „различити, двојаки, међусобно супротстављени стандарди” и сл. Отуда се може рећи да тај (семантички) проблем не постоји у пракси, у животу, већ је наметнут споља, из лингвистичких кабинета, као резултат формалнологичког приступа језичком нормирању. Такав је приступ, како с правом констатује Клајн у цитираном раду, био карактеристичан за лингвисте старог кова, али се, ево, у неким језичким саветима провлачи и до данашњег дана, чак и у радовима добрих познавалаца језика, какав је Е. Ф., који иначе лингвистички мисли и поучава модерно.

2. Могло би се, евентуално, опет уз велике резерве, препоручивати да се страно *дуйли* (од лат. *duplex, duplus*, нем. *doppelt*) замени нашим *двосџрук*, па да се употребљава као правилно само *двосџруки сџандарди*, уз остале сличне изразе. Тиме, међутим, не постижемо много, јер нам опет остаје „страно” *сџандард* тако да бисмо морали изменити целу синтагму, нпр. у дво-

сѝрука (или *двојна*) *мерила* и сл. Такве замене ипак не сугерише ниједан језички саветник на српској страни (М. Šipka: *Jezički savjetnik*, 1975; М. С. Лалевих: *Срѝскохрватски у мом џеју — Наша колебања*, 2, проширено изд., 1980; Stanić-Moračić: *Jezičko-pravopisni savjetnik*, 1981; М. Šipka: *Književnojezička politika i jezička kultura / Jezički savjetnik 2*, 1987; Ивић—Клајн—Пешикан—Брборић: *Језички љриручник РТБ*, 1991; Ћупић—Фекете—Терзић: *Слово о језику / Језички љоучник*, 1996; И. Клајн: *Речник језичких недоумица*, 5. изд. 2000, као и ранија четири; Ћупић—Фекете—Терзић: *Слово о језику / Језички љоучник*, књига друга, 2002), мада овај последњи, како смо видели на почетку, одбацује као неправилне изразе *дво-сѝруки сѝандарди* и *дуйли сѝандарди*, али не осуђује експлицитно саму реч *дуйли*. Насупрот томе, хрватски језикословци, који су и иначе у неговању језичког стандарда склони пуризму, а самим тим и оштријем односу према употреби речи страног порекла, дају, као нпр. *Jezični savjetnik s gramatikom*, МН Zagreb, 1971 (на стр. 70), овакву препоруку: „**dupli** (lat.) bolje je reći: dvostruk, dvojak.” Па ни од таквих интервенција не бисмо имали превише користи, јер нам опет остају изведенице: *дуйлаш*, *дуйлика*, *дуйликаш*, *дуйлир*, *дуйлонка* итд. (в. *РМС*, I, 807), а у жаргону још и *дуйлерица* — „средња двострука страна у забавним листовима, с атрактивном фотографијом, обично обнажене лепотице”, или *дуйљак* — „шољица за кафу двоструко већа од уобичајене; дволичан човек” (Д. Андрић: *Двосмерни речник срѝског жаргона*, 1976, 42) те већи број изведеница од те речи у народним говорима, које су пописане и могу се наћи у

РСАНУ. Па ипак, упориште за такву евентуалну интервенцију могло би се наћи у већ наведеној квалификацији *РМС*, који ту реч означава као покрајинску, мада она покрајинска, у ствари, није, јер се употребљава на целом нашем говорном простору.

3. У једном се, сасвим сигурно, можемо сви сложити, а то је: да се у светској политици често примењују неједнака мерила (или аршини) у решавању ратних и других сукоба, не само на нашим просторима него и другде у свету. Вероватно ћемо се сложити и у томе да таква мерила, која нису у складу с моралним нормама цивилизованог друштва, не треба прећутно прихватати; треба макар констатовати да постоје и означити их на прави начин. Али како? Ту, како смо видели, постоје различита мишљења. Према неким, израз *двосѝруки сѝандарди* није исправан; још мање је прихватљиво *дуйли сѝандарди*. Из целе ове расправе, међутим, произлази да се, у складу са семантичким нормама нашег стандардног језика, може и тако рећи и написати. Може се, дакле, рећи и написати да се у политици тзв. међународне заједнице (тј. Сједињених Америчких Држава, или, како би рекао Чомски, мултинационалног капитала) на подручју бивше Југославије, и другде у свету, примењују *различити сѝандарди*, *неједнаки сѝандарди*, *двојаки сѝандарди*, *двосѝруки сѝандарди*; *различита мерила*, *неједнака мерила*, *двојака мерила*, *двосѝрука мерила*; *различити аршини*, *неједнаки аршини*, *двојаки аршини*, *двосѝруки аршини*, па, зашто да не, и *дуйли сѝандарди*, *дуйли аршини* итд. Ма како рекли, зна се шта то значи, а зна се врло добро и о чему се ради.

„МУЗЕАЛЦИ” И „СТАРИТЕТИ”
или
Обогаљивање/обогаћивање језика

Речи у наслову нису измишљене већ преписане из високотиражних дневних новина. А шта ли значе обичним и осталим смртницима, тешко је рећи. Да ли су то стручњаци који музу краве или они који певају музама серенаде на месечини по повратку из кафића у ране јутарње сате? Да ли се новине штампају и за људе који нису учили стране језике нити имају десетине речника страних речи у кући? Ако прелистамо Речник Матице српске у шест томова, наћи ћемо да је „музеалац” музејски стручњак. „Старитет” нигде нећемо наћи.

Ово су два примера обогаћивања речника српског језика. *Музеалац* је уско стручни појам из круга музејске делатности. Он се једног тренутка истраго из музејског миљеа и појавио у дневном листу, не слутећи у какву недоумицу доводи читаоце који се мало разумеју у антиквитете и експонате. Његова судбина није извесна: да ли ће се наметнути и ући у ширу употребу или ће усахнути. Није редак случај да се стране речи употребљавају пред онима којима оне нису блиске: макулатура, конфлаграција...

Јасно је да је „старитет” производ неког музеалца. Кум је окружен старим стварима и сковао је ту реч од „стар”. Ако може „антички” — „антиквитет”, зашто не би могло и ово на српском? А ту је и „нов” и његов „новитет”.

С обзиром на интензивне контакте народа и језика преко штампе, књига, радија, ТВ, бизниса, ратова, контакт група, није чудо што се наш језик дави у поплави туђица, нарочито американизама, преко музике, филма, спорта. У контакту два језика рађају се нове речи и изрази. Страни корен плус српски афикс, или обрнуто, дају нешто треће што се, понекад, не може наћи ни у једном речнику.

Српски језик лако прима стране речи, брзо их адаптира и уклапа у наш језички систем, али се значење речи често промени. Шепурећи се знањем страних речи, један распевани новинар јавља се са „зеле-

них ривијера горостасне планине Копаоника”. А ривијера је морска обала... Радио ће нас обрадовати, у мучним часовима јутарњег буђења, вешћу из једног града да је заседао „штаб за *хиџијенизацију* града”, а из другог да је „почела пролећна *рехабилитација* путева”. Изгледа да се ради о чишћењу смећа и крпљењу рупа на путевима. Психо- и социолингвистика би нам објасниле шта се догађа у језику: неки стручњак за смеће или рупе направио је велики укоричени елаборат са златотиском, да би задивио свог шефа и затражио већи лични доходак за тако одговоран и креативан посао. А шеф ће проценити, захваљујући својој „претис” дипломи — два разреда и велики одмор — да треба таквом експерту изаћи у сусрет. Није то мачји кашаљ: емоционализација, рационализација, као дератизација, или географизација (новијег датума).

Склони смо, такође, да страним речима дајемо значење које немају у изворном језику проширивањем или екстензијом семантичког поља. Француску реч „министар” (из латинског језика) усвојили смо у доба када је француски био један од најзначајнијих дипломатских језика. Данас, у језику једног провинцијског новинара, општински секретар за друштвене делатности премеће се у „министра културе” који је шеф просветарима, међу којима има доктора наука и магистара. А „министар” има вишу школу са високом средњом оценом шест нула нула, а новинар, можда, двогодишњу шуварицу. Опет ће психо- и социолингвистика рећи да је новинар деградирао француски лексем спустивши га на општински ниво, али је зато подигао нумеру локалном политичару. Двогуба веза: новинар ће бити позван на неки важан састанак, где ће, под тачком „разно”, добити да гложне јагњећи пикаљ и да опет пише о „министру”.

Боравећи у страним земљама, наши суграђани наишли су на предмете и појаве којих није било у нашој култури и језичкој

практи. Нешто од тога су преводили — калкирали, нешто преносили као позајмице, туђице. Лаза Костић спомиње „поновице” — репризе. Као калк „поновице” нису успеле да се углаве и одрже у језику, већ су се „репризе” угнездиле и више их не осећамо као страни елемент. Са позајмицом „хепенинг” догађа се супротно. Једно време је живела, затим нешто избледела, и сада се, изгледа, радије користи „догађање”, а то је одговарајући калк.

Није лако одговорити на питање како успоставити правилан однос са страном речи. Професори Белић и Витошевић били су љути непријатељи страних речи и заговорници њиховог истребљења као корова. Сматрам да професор Клајн гледа исправније: стране речи треба учити и знати, али их употребљавати само када је то неопходно. Свакако да се не треба, ради чистунства, враћати на „земљопис” и „јестаствену”.

Да ли свака страна реч мора да се употреби и да ли заиста изражава нешто што ми не можемо изразити нашом? У дневној штампи један новинар се размеће „урбаним филингом”. Пошто у енглеском има „filling” и „feeling”, како онда разумети ову позајмицу без помоћи неког будућег речника страних речи који ће се, можда, појавити за 10 до 20 година? Да ли је новинар заборавио матерњи језик или жели да задиви земљаке у домовини?

Читамо у дневној штампи „фронтмен”, „мачомен”, „стронгмен”. Да ли наш „мушкарчина” може са њима да се носи? Неки несрећник је умро од „овердозе”. Изгледа да писац чланка није чуо да и код нас неки људи умиру од превелике дозе дроге. Да споменемо још неке: „hotline” упоредо са „врућа линија”; „саунд” — звук; „камбек” — повратак; „фајлови” — досијеи; анкуражирати” (фр.) — охрабрити; „банкстер”, „масакратор”, „вандарми”...

Језик нам се богати кованицама и ове врсте, у психологији, „уосетити” и „уосе-

ћивање” (превод с немачког), „опосредована карика” у васпитању и „опосредованост” у педагогији.

Према *видљив, чийљив...* појавили су се *дефинљив, васийљив, несаојшљив* (-пштљ-, „милозвучна” група за изговор). Очекујмо да ускоро негде прочитамо, по угледу на „читљив”, исти облик од глагола „писати” у вези с неким романом који се лако пише, што ће га поистоветити са бобом. Обогаћивању језика доприносе и „измишљанти”, „дипломанти” и стручњаци за калкирање чији су следећи производи: „чујућа деца” (ТВ Београд), „јурећи поток” (зен приче).

Непозната страна реч често добија неко ново значење — промашај на семантичком плану: „новинар интервенисао глумицу”, „болесник констатовао лекара”, „у згради има интерпол, али не знам који спрат”, „у Истамбулу смо видели аманет где су се купали турски султани”, „посећујем све обдукције слика и купујем најскупље”...

Понекад се контаминацијом две стране речи роди нека трећа — хибрид или фантом — која нешто значи само ономе који је употребљава. „Имам добру камфору за туршију” (камфор + амфора); „живе у армонијуму” (хармонијум + хармонија) где су страдала два х; „санитетика” (санитет + синтетика). У овим примерима имамо диван спој супротних полова, кавалер и дама руку под руку, што и није тако често на овом дивљем и кршевитом Балкану. Идилични „хармонијум”.

Шта ли ћемо дочекати у нашем језику у будућности? Да ли ћемо морати да школујемо преводиоце да би нам преводили шта је неко хтео да каже? Ако присвојимо то море енглеских речи садашњим темпом, где ли ћемо стићи? Можда је бескорисно правити баријере као што раде Французи. Уведимо у штампу и ТВ више образованих лектора, оне који знају српски језик и који ће, надајмо се, помоћи да се стање поправи и стампедо туђица обузда.

ПОЖЊЕВЕНА ГУМА И КЕНГУРСКИ СУДОВИ КАО НЕСТВАРНИ ОБЈЕКТИВИ У ГОЛФСКОМ ЗАЛИВУ

(Ноам Чомски то сигурно није заслужио)

Ноам Чомски је већ одавно изборио место једне од најзначајнијих интелектуалних фигура протеклог века. Рођен је 1928. године у породици јеврејских избеглица из Русије. Светску репутацију и славу најпре је заслужио у свету лингвистике, где је као врло млад (1955) постао предавач на престижном Масачусетском институту за технологију. Његови најзначајнији радови из ове области (*Синтаксичке структуре* и *Картезијанска лингвистика*) преведени су и на српски језик.

Чомски је тип интелектуалца који је познат као (како се то, можда не баш потпуно адекватно, каже) *ангажовани интелектуалац*. Веома рано је био „заражен” слободарским идејама, које су у пуном смислу речи обележиле цео његов дуг и плодан живот. Почев од најранијег детињства и интересовања за судбину анархиста из Барселоне током шпанског грађанског рата, преко интересовања и ангажовања око судбине Палестинаца у палестинско-јеврејском сукобу, ангажовања против рата у Вијетнаму, и многих других трагичних догађаја из друге половине и с краја XX века, који нису измицали његовој пажњи и његовом ангажовању, без обзира на цену коју је за то плаћао,¹ Чомски се увек показивао и истицао као непоколебиви борац за слободу и демократију, задржавајући стално дистанцу и према комунистима и ортодоксним марксистима, као и према представницима савремене демократије развијених земаља, истичући значајне слободе до којих се у тим демократским земљама дошло, али и откривајући у својим делима све мане и несавршености, као и механизме којима се и та демократија и посебно реторика о демократији користе да би се прикрили тла-

чење и манипулисање народима не само широм света, а пре свега у земљама тзв. трећег света, већ и у самим земљама те и такве демократије.

Током последњих деценија XX века Чомски је објавио преко 30 књига у којима се управо представља као бриљантан аналитичар и критичар тзв. новог светског поретка и развијених западних друштава, у првом реду САД, и њихових демократија. Један број ових радова преведен је и објављен и на српском језику,² при томе неки и у поновљеним издањима. Као што се види из прегледа датог у претходној фусноти, ови радови су код нас објављени у врло кратком периоду, а такође може се запазити да је све краћи рок који протиче између појаве неког од његових радова у оригиналу и у нашем преводу. Све то сведочи о сталном повећавању интересовања наше публике за Чомског и његово дело, што ни у ком случају не може да чуди с обзиром на његову све већу славу и репутацију у светским размерама. У том смислу и све већа ажурност наших издавача када је овај аутор у питању, поред комерцијалног момента који је превасходно важан за саме издаваче, свакако заслужује похвалу, а треба се надати да ће упоредо с објављивањем његових нових радова бити интересовања (наравно, и других потребних услова) и за објављивање његових других, сада већ класичних, дела из овог периода (назовимо га,

¹ Ангажовање у израелско-арапском сукобу и посебно залагање за еманципацију Палестинаца резултирало је за Чомског губљењем гостопримства у јеврејским домовима у Америци, а приликом једног марша у Вашингтон, током протеста против рата у Вијетнаму, Чомски је био ухапшен док је једна од његових књига уништена.

² *Godina 501: konkvista se nastavlja*, Svetovi, Нови Сад, 1998. (*Year 501: The Conquest Continues*, Verso, South End, 1993); *Шта то (у ствари) хоће Америка*, Чигоја штампа, Београд, 1999. (*What Uncle Sam Really Wants*, Odonian Press, Berkeley CA, 1986—1992); *Профит изнад људи: неолиберализам и глобални поредак*, Светови, Нови Сад, 1999. (*Profit over People: Neoliberalism and Global Order*, Seven Stories Press, New York—Toronto—London, 1998); *Нужне илузије: контролира ума у демократским друштвима*, Светови, Нови Сад, 2000. (*Necessary Illusions: Thought Control in Democratic Societies*, South End, 1989); *Нови милитаристички хуманизам: лекције са Косова*, Plato, Београд, 2000. (*The New Military Humanism: Lessons from Kosovo*, Pluto Press, London, 1999); *11. септембар*, Draganić, Београд, 2002. (9—11, Seven Stories Press, New York, 2001).

условно, политичко-аналитичким периодом Ноама Чомског).

Али, како то обично бива, ни овде није могло проћи без понеког „али”, које ову, готово идиличну, слику у мањој или већој мери не би покварило. Једно такво „али” односи се на књигу *Нужне илузије*, где на самом крају књиге³ налазимо **Напомену преводаца и издавача**: „Књига Ноама Чомског се доноси у целини, осим што је део посвећен Костарики, из **Додатка**, изостављен због обима књиге.”(!) Зар је овако нешто могуће, с правом и негодовањем може се упитати сваки читалац када до те напомене стигне и кад схвати да му је ускраћено задовољство да књигу прочита до њеног стварног краја. Зар су аутори горње напомене (преводац и издавач) мислили да ће се том и таквом напоменом на крају књиге „опрати” и ослободити кривице што су *преварили* купце књиге, будући да се пре ове напомене нигде, нити на корици, нити на насловној страни, односно било где другде, не спомиње да књига није преведена и објављена у целини?!

Друго од поменутих „али” односи се на књигу *Година 501*. и биће предмет мало веће пажње у наставку текста. У тој се књизи, наиме, налазе такве бесмислице, такви накардни и несмислени изрази и конструкције да се читалац понекад и нехотице упита на којем језику је ова књига објављена, односно да се ономе ко књигу прочита убудуће заиста тешко може објаснити да није тачно да „од читања боли глава” и да такве активности (читање) треба избегавати. О чему је овде реч можда може добро да илуструје неколико еклатантних и, по правилу, у књизи више пута поновљених примера извучених у (бесмислени) наслов овог рада.

При томе, посебно наглашавам, не ради се о ономе што обично зовемо штампарске грешке, које мање-више у свакој књизи срећемо, па чак и ако су те „штампарске грешке” резултат очите немарности, или неког другог (условно) не толико значајног разлога, или просто речено необјашњиве. А као такве би се могле окарактерисати, рецимо, погрешна нумерација одељака у Глави 5 (видети стр. 156. и 162), или погре-

³ Стр. 394, напомена. Масним словима су истакнуте одговарајуће речи у самој књизи.

шна нумерација фуснота (на више места), или неправилна употреба зареза, или других знакова интерпункције, па чак и када то доводи до промене смисла реченице, итд. итд. Не, овде су у питању много драстичнији примери, примери чија „функција” није да просто нервирају нешто педантније читаоце, какав је очигледно и аутор овог осврта. Пропусти (да их тако назовемо) о којима је реч представљају најкраће и најједноставније речено одраз безобразлука свих оних који су одговорни за објављивање ове књиге,⁴ безобразлука и потпуне неодговорности према читаоцима, према послу којим се баве, према свом матерњем језику, а наравно и према аутору саме књиге која је пред нама.

Наравно, није потребно у том смислу посебно истицати да одговорност за све о чему је овде реч ни у најмањој мери не припада самом Ноаму Чомском и издавачу његове књиге у оригиналу, без обзира на то што се и у оригиналу може пронаћи понеки пропуст у овом, техничком смислу.⁵ Јер, зашто би нпр. Ноам Чомски био одговоран за сукоб Севера и Запада (стр. 5), ако је у његовом оригиналу написано the North-South conflict, зашто би он био одговоран за претварање биотехничких (biotech industries) у биротехничке индустрије (стр. 271), или за невероватно претварање увоза („A third of the country’s food must be imported”) у извоз („Трећина хране мора да се извози”, стр. 107), или што се 500 година конквисте претвара у 500. годину конквисте (стр. 326: „Тешко је наћи у 500-ој години конквисте пример такве прљавштине...” уместо „Тешко је наћи у 500 година конквисте пример такве прљавштине...”), итд., да наведемо за почетак само неколико „безазленијих” примера.

Нажалост, у књизи има много још драстичнијих примера, у односу на које би наведени још могли и да „прођу”. Јер, шта

⁴ Имам у виду преводаца књиге (Emilija Kiehl), лектора и коректора (Aleksandar Pivar), рецензенте (Zoran Mandić, Jovan Zivlak) и наравно самог издавача, односно његовог главног уредника (Jovan Zivlak). Редослед којим су ове особе наведене не одражава (по мом мишљењу) и степен њихове одговорности — пре би могло да буде да је тај степен обрнут у односу на горњи редослед.

⁵ Тако се и у оригиналу, а и у преводу, налази погрешна нумерација одељака у Глави 10. Оригиналом у овом осврту називам електронско издање *Year 501* до кога сам дошао преко Интернета на званичном сајту (адреса <http://www.zmag.org/chomsky/index.cfm>).

рећи о протесту против војног управљања (strike against the army leadership), који се претвара у „штрајк против војних лидера” (стр. 154), или о kangaroo courts који су и на српском језику остали „кенгурски судови” (стр. 163), иако је свакоме (па и ономе ко не познаје довољно енглески језик, као што је случај с аутором овог осврта) јасно да то морају бити некакви преки или ратни судови. Неке од оваквих ствари се провлаче практично кроз целу књигу, као што је случај са „објективима” (стр. 40, 43, 252, да наведемо само неколико примера, при чему се једном ради о конкретним објективима — tangible objective, други пут о нејасним и нестварним објективима — vague and unreal objective, трећи пут о друштвеним објективима, итд.), иако је зачудо на неколико места одговарајући енглески термин objective исправно преведен као *циљ* (стр. 63. и 66, нпр.). На сличан начин и (раднички) синдикат (Trade union) постао је *Трејд јунион* (стр. 341, односно *џрејдјунион*, па и *џрејд јунион*, све на истој страни!). Још драстичнији од наведених је пример са већ одавно чувеним *Голфским заливом*, који се доследно провлачи целом књигом, додуше у два облика: када се у оригиналу налази Gulf War, онда је у српском издању Голфски рат, а када је реч само о заливу (Gulf), онда он однекуда волшебно постаје Голфски залив! Одређене варијације су, наравно, могуће и овде, па тако during Gulf slaughter 1991 постаје „у време голфских убијања 1991” (стр. 30), али је Gulf у свим варијантама консеквентно остало „голф”, као што се могло и очекивати.

Од осталих, многобројних пропуста и мањкавости, споменимо још само један изразитији пример. На стр. 247. пише: „Његових четрнаест тачака не позивају на самоопредељење и националну независност, већ оне држе да, када је у питању суверенитет, интереси датог народа морају имати једнаку тежину са правичним захтевима владе чија титула треба да се одреди”, колонијална власт.” Шта је овде речено, и нарочито каква је функција израза на крају — колонијална власт — заиста, нека разуме ко може! Наравно, практично ни у једном од ових примера не ради се о мање или више лошем преводу (иако је и он свакако у питању), већ о елементарним недостацима и накарадностима у конструисању реченица на српском језику, а који морају за-

сметати било ком читаоцу, кога уопште и не мора интересовати да ли је у питању оригинално или преведено дело. Било ком читаоцу — да, али лектору, рецензентима и уреднику ове књиге очигледно не!

У истом смислу (дакле, не као проблем превођења, односно преводиоца) морају бити третирани и називи новина, часописа и сл., који су, по правилу, давани у транскрибованом облику, али у транскрипцији која најблаже речено делује помало чудно. Тако, рецимо, у књизи спрећемо следеће: *Nejšn* (стр. 327, 344), *Kembridžska ekonomska istorija Evrope* (стр. 10),⁶ *Fajnsnl tajms* (стр. 79, 80, 81), али и *Fajnsnl tajms* (стр. 99, 101, 260, 314), *Kriščn sajsn monitor* (стр. 109).

Овакво транскрибовање енглеских назива (односно израза уопште) још један је од доказа немара према сопственом језику, и очигледно не односи се само на проблеме с превођењем, а вероватно је и проблем мало ширих размера него што је само издавање једне књиге.

Иако су многи од претходно наведених примера (пре свега неизбежни Голф, односно Голфски залив и Голфски рат) већ више пута у појединим коментарима и освртима били предмет пажње, импресивно је када се сви они пронађу на једном месту, као што је овде случај.

Аутор овог осврта, ипак, сматра да даље исцрпно набрајање и свих осталих сличних примера не би имало пуно резона. Уместо тога он оставља себи право да одреди шта је оно што представља врхунац у овом ниподаштавању читалаца и њиховог здравог разума. А за ту „ласкаву титулу” он кандидује следећи одломак са стр. 268. и 269. издања на српском језику: „Уз милионе долара кредита из САД, SHADA је преузела гајење агаве и гуме које су у то време биле потребне за ратне сврхе. (...) После четири године производње, овај пројекат је пожњео смешних пет тона гуме.” Будући да тај одељак у оригиналу гласи „With millions of dollars of US government credits, SHADA undertook to raise sisal and rubber, needed at the time for war purposes. (...) After four years of production, the project harvested a laughable five tons of rubber”, видимо да је

⁶ На Кембричка, односно Кембрички, као исправан облик од Кембриц, упућује се нпр. у Клајновом *Речнику језичких недоумица*.

овде на малом простору заиста све збркано — и сисал и агава, и гума и каучук, и гајење а не производња гуме, и, најзад, пројекат који жање ни мање ни више него (а то је заиста врхунац) *џуму!* Просто да се човек упита — да ли уопште и може више?

Као непоправљиви оптимист ја ћу, ипак, пожурити да дам одговор на управо постављено питање — *може*, ја заиста верујем да може више, и верујем да кандидата за то има пуно⁷ као што верујем и да ћемо ускоро на страницама нашег часописа бити у прилици да се у то, не једном, уверимо.

На самом крају овог осврта потребно је још једном истаћи оно што је извучено у

поднаслов овог текста — *Ноам Чомски њо сиџурно није заслужио*, и истаћи наду да ће нека евентуална поновљена издања ове књиге, али и других, објављених, као и нових или до сада још необјављених, књига Ноама Чомског на српском језику, или пак неко критичко издање његових дела које ће евентуално уследити у будућности, бити приређени знатно озбиљније, пажљивије и на крају крајева професионалније. Јер, ово што је било предмет осврта у овом тексту представља праву антипропаганду, антипропаганду и ове књиге, али и књигâ уопште, као и издавача, а на крају крајева и самог издаваштва.

Тврђико Прћих

Предлози За Нови Правопис (3): Псеудо Норма Несме Победити!

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ. *Предходна два дела „Предлога За Нови Правопис” бавила су се транскрипцијом властитих имена из Енглеског језика и стандардизованим писањем англицизама. У 3-ћем и у једно последњем наставку говори ће се о неким појавама у нашој најновијој свакодневной

⁷ Један од таквих кандидата свакако је управо још једна од књига Ноама Чомског које су овде поменуте, наиме *Нужне илузије*. Из те књиге, тако, можемо сазнати нпр. да је Линдзи Грусон најпре извештач женског пола („После месец дана, *New York Times* објављује ударни чланак Линдзи Грусон... У прошлости је, примећује Грусонова... Грусон нова пише ...”, стр. 328), да бисмо након свега неколико страна о истом извештачу читали као о мушкарцу („Седницу OAS је за *New York Times* пратио Линдзи Грусон. Он благо упозорава... Његов једини коментар... он наводи ...”, стр. 332). Или, да је „сасвим ’примерено’ да се Конгрес ’окрене за 160 степени...’”, што је доиста веома оригинална стилска фигура, коју до сада још нисам видео (у оригиналу, као што се и може очекивати, не говори се ни о каквим степенима — *It is ’fine’ for Congress ’to take a good roundhouse swing...’* — па је очито да је стилска фигура која је наведена „наш” производ, а не производ Ноама Чомског. Или да „рејакционизам Радничке партије представља ...” (стр. 159), односно да се „’мировни процес’ могао наставити ранијим курсем стратегије рејакционизма” (стр. 160), где би *рејакционизам* требало да представља нашу реч за енглеско *reactionism* (очито, одбацивање, према *рејекција* — *одбацивање, одбијање, нейтримање*, што наводи и Вујаклија, а одакле би изведени облик могао да буде ваљда само *рејекционизам*). Ипак, ову књигу и оно што се још у њој може прочитати и сазнати оставићемо за разматрање за неку другу прилику.

пракси, које су се не спутано размахале у протеклих 10-так година у области писања. Наиме, по среди је настанак псеудо нормe. За њеним узорцима нетреба интезивније трагати — довољно је само пажљивије читати новине и гледати телевизију, с’ обзиром на то да је најаче изражена управо у медиској употреби језика.*

Мало кога „правописна решења” у горњем одељку и наслову нису зачудила — ако не и разбеснела. И то с пуним правом! Наравно, циљ тог одељка и припадајућег му наслова није био да зачуди или разбесни већ да пародијом што упадљивије скрене пажњу на само неке од бројних примера на које свакодневно можемо наићи у јавној употреби нашег језика. Као што се може закључити, ти примери нису у складу с правописном нормом српског језика, него следе оно што ће се у овом прилогу називати ’псеудонорма’ и, што је нарочито важно и забрињавајуће, уопште немају пародијски карактер — напротив, сви се они сасвим озбиљно, редовно и све више и више употребљавају. Илустрације и поређења ради, ево сада истог тог одељка и наслова још једном, али овог пута написаних у скла-

---

ду са стварном, прописаном нормом; стога нема даље потребе да буду ограђени зве-

здицама као неприхватљиви. Идемо, дакле, поново:

Предлози за нови Правопис (3): псеудонорма не сме победити!

Претходна два дела „Предлога за нови Правопис” бавила су се транскрипцијом властитих имена из енглеског језика и стандардизованим писањем англицизама. У трећем и уједно последњем наставку говориће се о неким појавама у нашој најновијој свакодневной пракси, које су се неспутано размахале у протеклих десетак година у области писања. Наиме, посреди је настанак псеудонорме. За њеним узорцима не треба интензивније трагати — довољно је само пажљивије читати новине и гледати телевизију, с обзиром на то да је најјаче изражена управо у медијској употреби језика.

2. ШТА ЈЕ ТО ПСЕУДОНОРМА. Зачета и развијена у окриљу праксе која се може назвати **немарни „функционални стил”** (наводницима се жели указати на наопаку, иако скривену, природу овог језичког антиваријетета), псеудонорма је последица понашања и односа према језику по коме се језик схвата као пука комуникациона алатка, чија се једина функција састоји у каквом-таквом преношењу поруке, док се одабиру и начину употребе језичких средстава поклања мало или, чешће, нимало пажње. У основи овог, у нашој јавној употреби изузетно распрострањеног, „функционалног стила” налазе се следећа најважнија својства:¹

— Непознавање, непоштовање и незаинтересованост за постојећу норму српског језика, али и одсуство свести о постојању такве норме, при чему се говори и пише ослањањем на сопствено језичко осећање, мишљење или веровање, без посезања за језичким и другим приручницима.

— Услед недовољног познавања важне норме у српском језику, често повођење за наметљивијом и доступнијом нормом из страних језика — данас, нарочито енглеског.

---

¹ Више података о немарном „функционалном стилу” пружа: „Немарни „функционални стил”: у потрази за загуљеним значењем” (Г. Прћић, 2002, у штампи, *Научни састанак слависта у Вукове дане 32*; конференција одржана септембра 2002, Београд).

— Стихијско развијање навика које се, због вишеструког, упорног и механичког понављања у говору и писању, устаљују у свакодневной пракси, потом спонтано престају у паралелну обичајну норму, истискују ону прописану и на тај начин озбиљно нарушавају примат стандардног језика и његових варијетета.

— Све већу распрострањеност немарног „функционалног стила” потпомаже и све чешћа пракса да се написи и исписи најчешће не прегледају пре објављивања или емитовања (ни од стране самих аутора, ни од стране лектора, ни од стране коректора) — или тачније, у већини текстова нема јасних трагова да су били прегледани и евентуално подвргнути важећим правописним и другим нормама; изузеци, наравно, увек постоје, али су они, нажалост, у мањини.

Немарни „функционални стил” испољава се на свим језичким нивоима — и правописном, и изговорном, и граматичком, и семантичком, и прагматичком. На плану писања (из очигледних разлога овде је немогуће рећи ’на плану правописа’), којим се овај прилог првенствено бави, примена паралелне обичајне норме упада у очи готово на сваком месту и са сваког места. Пажљиви и језички осетљиви читаоци и гледаоци који прате написе у дневној и недељној штампи, најаве телевизијских програма, натписе и потписе у информативним и другим телевизијским емисијама, најавне и одјавне шпике телевизијских емисија, титловане преводе филмова, странице на интернету, рекламе и огласе, објаве за културне и друге манифестације, наслове књига и других штампаних публикација, наслове филмова, позоришних комада, концерата, те уличне плакате и натписе — дакле, они који прате начин(е) писања у свим или само неким од набројаних врста текстова могу уочити да у многим од њих паралелна обичајна норма сасвим успешно конкурише оној прописаној. Та конкуренција, штавише, постаје толико жестока да

паралелна обичајна норма полако али сигурно почиње да потискује прописану норму и да заузима њено место.

Тако затичемо и следеће изданке паралелне обичајне норме како се безбрижно башкаре, што електронски што штампано: преко предајника с *Јасџребца* емитују се серије *Породично Благо* и *Sex i grad*; такмичари могу освојити 96,000 и више динара одговарајући на питања која се тичу *Среџењског Усџава*, *увођења Евра*, *сиесџи*; *расправља се о ексџира џрофџиу*, док у 19:30 изјаве дају *џодџредседници странака* и стручњаци са *инсџиџиуџа друшџивених наука*; студенти се уписују на *Природно маџематџички факулџетџ*; шаљу се *e-mailови* и *daunloadији* програми с *web-a* и *Web-a*; а видети правилно написан датум посебна је правописна посласџица. За то време, у дубокој сенци стидљиво су се шџуџурили правилни, а све беспомоћнији, облици: с *Јасџреџца*, *Породично благо*, *Seks i grad*, *96.000* или *96 000*, *Среџењски усџав*, *увођење евра*, *сијесџа*, *ексџираџрофџиџ*, *19.30*, *џодџредседници*, *Инсџиџиуџи друшџивених наука*, *Природно-маџематџички факулџетџ*, *имеџлови*, *даунлодују*, *с веба*.

Како ће нешто у датом тренутку бити написано — рецимо, да ли као у 19.30, или као у 19:30, или као у 19,30 — сада је већ сасвим извесно, зависи у првом реду од воље особе која се тада нађе за компјутерском тастатуром. Ако је та особа образована и припремљена на начин да располаже развијеном језичком осетљивошћу и одговорношћу, може се очекивати да ће редовно водити рачуна о ваљаности језика који производи, укључујући и његову правописну страну, и да ће се редовно служити језичким приручницима. Међутим, уколико то није случај, особа барата језиком углавном по сопственом нахођењу, по свом савршено индивидуалном и савршено неуједначеном језичком осећању, а по принципу 'сам свој ауторитет'. У области писања, мото тих 'осећајних' корисника језика, као што је у претходна два наставка било истицано, јесте 'Пиши како хоћеш!'. Просто је невероватно с коликом лакоћом и самоувереношћу они говоре и пишу (али и преводе), потпуно несвесни могућности огрешења о норму српског језика, неретко несвесни и самог постојања те норме и, нарочито, несвесни могућности да се и неко други угледа на њихово писање и да то

данас-сутра постане нека врста норме — или прецизније, псеудонорма.

У том смислу, **псеудонорма** представља део паралелне обичајне норме везане за област писања и обухвата спонтано развијене навике које одступају од прописане правописне норме и које су услед вишеструког понављања прерасле у скуп устаљених образаца. Навике које се подводе под псеудонорму дотичу скоро све правописне аспекте, од којих највише: велико слово, спојено и одвојено писање, интерпункцију, гласовне промене и транскрипцију. Поред слабе упознатости с прописаном нормом српског језика, настанак псеудонорме подстакла су и омогућила најмање три чиниоца: прво, повођење за правописним принципима и обичајима енглеског језика (нарочито у домену великог слова, одвојеног писања основа, интерпункције и транскрипције речи, мада би у потоњем случају тачније било рећи 'у домену изостанка транскрипције речи'), због упадљиво веће изложености писаним текстовима на енглеском језику — преко телевизије, филма, интернета, компјутерских програма, упутстава за употребу производа, званичних докумената и др., а да школска и факултетска настава ни енглеског ни српског језика не пружају готово никаква знања о томе како да се ваљано приступа језичком материјалу из енглеског језика у српском; друго, повођење за изговором речи, и то често сопственим изговором (нарочито у домену спојеног и одвојеног писања), будући да се сваки значењски елемент у склопу речи поима, изговара, а онда и пише као посебна реч, без обзира на то да ли такви елементи чине целину или не и да ли су самостални или не; и треће, обично незнање, небрига и немар (нарочито у домену гласовних промена и транскрипције страних имена, али и свих осталих аспеката).

Као последица одмеравања снага између прописане норме и псеудонорме, у погледу поштовања правописне норме наша тренутна јавна употреба је социолекатски и функционално раслојена, при чему је могуће разликовати две праксе: једна је **престижна пракса**, која се доследно руководи правилима и препорукама прописане норме српског језика, а примењује се махом у стручној литератури, уметничкој књижевности и озбиљној штампи. Ова пракса на

својим рубовима слаби, попушта у доследном придржавању норме и постепено прелази у један друкчији квалитет — тако настаје **популарна пракса**, на коју се наилази у врстама текстова наведеним на почетку и где је прописана норма више или мање проткана спонтано развијеним и устаљеним обрасцима псеудонорме, а понекад и неким индивидуалним „креацијама”, попут *15-о минути*, које (још) нису ушле у састав псеудонорме. Но, није реткост да се таква насумична мешавина јави не само у популарним написима, него и у сасвим озбиљнима, па је тако, на пример, у једном истом тексту, иначе стручној економској анализи, једна иста реч била написана на чак три начина: *експрапрофит* (норма), *експра-профит* (псеудонорма), *експра профит* (псеудонорма). Немарни „функционални стил” у пуном сјају!

И сада долази до једног парадокса: иако се прописана правописна норма још увек поштује у знатној већини и у престижној и у популарној пракси, псеудонорма, због своје свеприсутности, нападности и учесталости, има знатно већи домет и самим тим знатно већи утицај на (под)свест својих језички мање осетљивих „конзумента”. Управо због таквог домета и утицаја, обрасци које је изнедрила псеудонорма (као *Филозофски Факултет*) усвајају се, имитирају, вишеструко понављају и тако постају такмац одговарајућим обрасцима прописане норме (у овом случају, *Филозофски факултет*). Није тешко погодити који такмичар има веће изгледе на победу — наравно, онај који је приметнији, који је истуренији, који је жилавији. А у овом тренутку то је псеудонорма у садејству с популарном „правописном” праксом у окриљу немарног „функционалног стила”. (На питање зашто је псеудонорма тренутно у предности и, још више, зашто се неговању доброг језика не поклања довољна пажња ни у школи, ни у медијима, а ни другде требало би што хитније понудити што конкретније и делотворније одговоре.) Међутим, псеудонорма не сме победити, јер би то значило узмицање стварне, прописане норме пред незнањем, небригом и немаром!

3. КАКО СУЗБИТИ ПСЕУДОНОРМУ.

Да би се ухватило у коштац с псеудонормом и да би се она почела сузбијати, неоп-

ходно је, пре свега, на њу систематски указивати како у језичким приручницима тако и у настави матерњег језика (али и страних). Због све израженије тенденције ширења псеудонорме, чини се да су сазрели сви услови да овој нежељеној појави пажњу посвети и нови Правопис. Два су начина на која би се то могло учинити.

Као прво и најзначајније, поред досадашњих, уобичајених позитивних одређења норме, у виду правила и препорука о томе како **треба** писати, врло корисно и поучно било би увођење и негативних одређења, у виду препорука о томе како **не треба** писати и којима би се упозоравало на замке псеудонорме. Те негативне формулације давале би се као напомене после одговарајућих позитивних формулација и биле би истакнуте посебним симболом и/или отиснуте друкчијим слогом. На овај начин кориснику би јасно било предочено шта треба да следи и чега да се придржава у свом писању, а истовремено шта треба да избегава и чега да се клони. У наставку, биће понуђен преглед најчешћих устаљених образаца псеудонорме, од којих сви, на срећу, немају подједнаку фреквентност у употреби. Разврстани у седам сродних целина (Велико слово, Спојено и одвојено писање, Интерпункција, Гласовне промене, Транскрипција, Деклинација и Остало), с припадајућим негативним одређењима те објашњењима, тамо где су она потребна, а потом и типичним и, у највећој мери, аутентичним примерима, сви ови обрасци су непосредно или посредно повезани с правописом.

Велико слово

— Погрешно је писати великим почетним словом све чланове вишечланих назива институција, организација, компанија, итд.: НЕ *Машица Српска*, НЕ *Филозофски Факултет*, НЕ *Међународни Монејарни Фонд*, НЕ *Евројска Унија*, НЕ *Скај Њуз* (али и када није посредни назив: НЕ *Природна Минерална Вода*); изузетак чине називи у склопу којих се јавља лично, географско или неко друго име: *Савет Европе*.

— Погрешно је писати великим почетним словом све чланове вишечланих наслова/назива уметничких (књижевних, ли-

ковних, музичких, филмских и др.) дела, телевизијских и радио емисија, те назива новина и часописа: НЕ *Породично Бладо*, НЕ *Њујорк Тајмс*; изузетак чине наслови и називи у склопу којих се јавља лично, географско или неко друго име: *Звонар Богородичине цркве*.

— Погрешно је писати великим почетним словом све чланове вишечланих адреса: НЕ *Улица Пролетерских Бригада*, НЕ *Обилићев Венац*; изузетак чине адресе у склопу којих се јавља лично, географско или неко друго име: *Булевар Николе Тесле*.

— Погрешно је писати великим почетним словом дане у недељи и месеце у години, јер они немају статус властитог имена: НЕ у *Недељу*, *10. Маја*.

— Погрешно је писати великим почетним словом елементе страних презимена *де*, *ди*, *ду*, *ле*, *ла*, *ван*, итд. уколико им претходи лично име: НЕ *Брајан Де Палма*, НЕ *Лудвиџ Ван Бетховен*.

— Погрешно је писати великим почетним словом изведенице од личних имена и презимена, јер су такве речи постале опште именице, придеви, итд. и тиме изгубиле статус властитог имена: НЕ *овогодишњи Нобеловци*, НЕ *волим Стилберговске сјектакле*; изузетак чине присвојни придеви изведени од личних имена и презимена: *најновији Стилбергов филм*.

— Погрешно је писати великим почетним словом придеве изведене од географских имена и имена нација, јер су такве речи постале општи придеви и тиме изгубиле статус властитог имена: НЕ *скок Бриџанске фунџе*, НЕ *курсеви Шианског језика*, НЕ *сви Римски владари*.

— Погрешно је писати великим почетним словом заменицу *ви* и њене падежне и присвојне облике у приказивању изговорених дијалога, јер су такви облици примерени само писаном језику, нарочито у званичном и директном дописивању: НЕ *Молим Вас да изађете*.

Спојено и одвојено писање

— Погрешно је писати одвојено префиксе и префиксоиде од основе, јер су они несамосталне лексичке јединице: НЕ *не љущач*, НЕ *не постојећи*, НЕ *не пошћивање*, НЕ *пошћив вредности*, НЕ *експра профит*,

НЕ *контра напад*, НЕ *улира модеран* (префикси), НЕ *вице канцелар*, НЕ *ауџо биографија*, НЕ *мини самит*, НЕ *мега бенд* (префиксоиди).

— Погрешно је писати одвојено елементе речи које се састоје од две основе, при чему је прва или самостална или несамостална, а друга самостална, јер такве речи чине једну формалну и садржинску целину с уочљивом значењском везом међу елементима (врста онога што је изражено другим елементом): НЕ *ауџо делови*, НЕ *веш машина*, НЕ *експрес лонац*, НЕ *клима уређај*, НЕ *контракти емисија* (прва основа самостална), НЕ *авио карта*, НЕ *алу фолија*, НЕ *билети сервис*, НЕ *визити карта*, НЕ *жиро рачун*, НЕ *кино сала*, НЕ *крими роман*, НЕ *јорно филм*, НЕ *ситио шћамја*, НЕ *фотокопир апарати* (прва основа несамостална).²

— Погрешно је писати одвојено елементе транскрибованих енглеских сложеница, јер оне у српском језику чине једну формалну и садржинску целину: НЕ *фер џлеј*, НЕ *цети сеи*, НЕ *мејк ай*.

— Погрешно је писати одвојено ендоцентричне (подређене) придевске сложенице изведене од устаљених спојева 'придев + именица', јер оне чине једну формалну и садржинску целину: НЕ *дневно јолићички*, од 'дневна политика', НЕ *научно фанџасћичан*, од 'научна фантастика', НЕ *јримењено лингвистички*, од 'примењена лингвистика'.

— Погрешно је писати одвојено копулативне (напоредне и супротстављене) именичке и придевске сложенице, јер оне чине једну формалну и садржинску целину: НЕ *Радио телевизија Србије*, тј. 'и радио и телевизија', НЕ *Природно математички факултет*, тј. 'и природни и математички', НЕ *културно уметнички програм*, тј. 'и кул-

² Ово негативно одређење темељи се на општем принципу предложеном за транскрибовање англицизама: реч која представља једну садржинску целину, јер изражава јединствено и целовито значење те именује јединствену и целовиту категорију у ванјезичкој стварности, треба да буде представљена као једна формална (словна) целина — непрекинута или спојена цртицом, при чему се с цртицом пишу елементи између којих се уочава нека значењска веза. Уколико би овај принцип био прихваћен и за писање домаће лексике, за шта не постоје суштинске препреке, проблем одвојеног и полусложеничког писања основа у речима био би трајно и доследно решен; одвојено писање примењивало би се само на синтагме, попут *на руку* према *наруку* или *у очи* према *уочи*.

турни и уметнички' (напоредне), НЕ *америчко ирачки сукоб*, тј. 'амерички насупротив ирачки' (супротстављена).

— Погрешно је писати одвојено удвојена лична имена и презимена, јер она чине једну идентификациону целину: НЕ *Жан Жак Русо*, НЕ *Марија Раџеџа Вукосављевић*.

— Погрешно је писати одвојено облике глагола *биџи*: НЕ *би смо*, НЕ *би сџе*.

— Погрешно је писати одвојено футурске суфиксе глагола који се у инфинитиву завршавају на *-џи*: НЕ *сџава њеш*, НЕ *сџаа њемо*.

— Погрешно је писати одвојено личне облике футурских суфикса глагола који се у инфинитиву завршавају на *-џи*: НЕ *овим ње џе избеџи*, НЕ *ми ње мо џомоџи*.

— Погрешно је писати одвојено: НЕ *џџо џџа*, НЕ *колико џолико*, НЕ *џџа више*, НЕ *све једно*, НЕ *с лева*, НЕ *с десна*.

— Погрешно је писати спојено одричну речцу *не* с глаголима: НЕ *нерадимо*, НЕ *нерадеџи*; изузетак чине глаголи *неџу*, *немам*, *немој* и њихови облици.

— Погрешно је писати спојено предлоге с личним заменицама: НЕ *самном*, НЕ *џредамном*.

— Погрешно је писати спојено футурске суфиксе глагола који се у инфинитиву завршавају на *-џи*: НЕ *доџиџу*, НЕ *сџиџи њемо*.

— Погрешно је писати спојено: НЕ *дали*, НЕ *дал'*, НЕ *јели*, НЕ *јел'*, НЕ *заџџа*.

Интерпункција

— Погрешно је писати без зареза имена, именице и личне заменице у вокативу: НЕ *Марко донеси џоџџу!* (на почетку исказа), НЕ *Где си деџе?* (на крају), НЕ *Слушај џџи овако више не иде*. (у средини).

— Погрешно је писати зарез ради раздвајања хиљада у вишецифреним бројевима: НЕ *6,000*.

— Погрешно је писати двотачку између сати, минута и секунди: НЕ *у 19:30*.

— Погрешно је писати зарез између сати, минута и секунди: НЕ *у 19,30*.

— Погрешно је писати тачку у децималним разломцима: НЕ *30.25%*, НЕ *92.5 МНз*, НЕ *10.8 м* (ваља нагласити, успут, да

се ова „децимална тачка” без изузетка изговара као 'запета', 'зарез' или 'кома').

— Погрешно је писати без тачке редне бројеве представљене арапским цифрама: НЕ *на 2 сџраџу*.

— Погрешно је писати без тачке дане, месеце и године у датумима представљене арапским цифрама: НЕ *1 5 1995*, НЕ *1 / 5 / 1995*, НЕ *1 мај 1995*.

— Погрешно је писати без тачке године представљене арапским цифрама: НЕ *из 1990 џодине*.

— Погрешно је писати с цртом у значењу 'до' бројчане распоне ако је почетни број уведен предлогом *од*: НЕ *од 10—18 саџџи*, НЕ *од 1914—1918. џодине*, НЕ *узрасџа од 5—25 џодина*.

— Погрешно је писати с цртицом бројке повезане са суфиксом: НЕ *34-ро деце*, НЕ *чекам 48-миџу*, НЕ *40-џоџодиниџица*; изузетак чине *90-их џодина*, *20-ак сџуденаџа* (али НЕ *20-џак*, јер *џџ* није део суфикса већ део основе — *двадесетџ*).

— Погрешно је писати с цртицом елементе транскрибованих енглеских сложеница: НЕ *фер-џлеј*, НЕ *џеџ-сеџ*, НЕ *мејк-аџ*; изузетак чине оне речи код којих се у српском језику може уочити значењска веза међу елементима (врста онога што је изражено другим елементом): *фри-џоџ*, *џрејс-џериод*, *џрес-конференџија*.

— Погрешно је писати с цртицом спојеве 'непроменљиви придев + именица' и 'именица + именица', јер се у оба случаја први члан споја налази у функцији придева и као такав пише се одвојено од именице: НЕ *џоџлес-џграџица*, НЕ *онлајн-џрџовина*, НЕ *инсџанџ-џоџуларностџ* (непроменљиви придеви), НЕ *џез-муџика*, НЕ *сџендбај-аранџман*, НЕ *ТВ-џроџрам* (именице).

— Погрешно је писати с цртицом префиксе и префиксоиде повезане с основом, јер су они несамосталне лексичке јединице које с основом чине целину: НЕ *ексџра-џрофиџ* (префикс), НЕ *мини-самџџ*, НЕ *меџа-бенд* (префиксоиди).

— Погрешно је писати с цртицом падежне суфиксе повезане с основом: НЕ *са ПУТНИК-ом*, НЕ *Ериксон-ова оџрема*, НЕ *Panasonic-ов телевизор*, НЕ *на teletext-у*, НЕ *на наџем web-site-у*.

— Погрешно је писати с цртицом падежне суфиксе повезане с акронимима који се изговарају као фонолошка целина: НЕ

идеолошка хетерогеност ДОС-а, НЕ обра-
тили смо се ОЕБС-у.

— Погрешно је писати апостроф с ос-
новним облицима предлога *с* и *к*, јер нису
посреди никакви скраћени облици: НЕ *с'*
љубављу, НЕ *с' друже стирани*, НЕ *к' мени*.

— Погрешно је писати апостроф у фран-
цуским и другим именима која садрже пред-
логе или чланове, јер нису посреди ника-
кви скраћени облици: НЕ *Тур д' Франс*,
НЕ *Л' Корбизје*; изузетак чине апострофи
који постоје у датом језику: *Д'Аламбер*.

— Погрешно је писати под наводници-
ма пренесена (метафорична и метонимиј-
ска) значења речи, јер се не ради ни о как-
вим посебним употребама, попут помере-
ног или ироничног значења: НЕ *Хала ове*
школе „прима“ око хиљаду људи, НЕ *прелази*
преко „зебре“.

— Погрешно је писати под наводници-
ма фразеологизме/идиоме, јер се не ради
ни о каквим посебним употребама, попут
помереног или ироничног значења: НЕ *Пр-*
во шћо „иада у очи“ је..., НЕ *Серија се вра-*
ћа на „мале екране“.

— Погрешно је писати под наводници-
ма нове и/или непознате речи: НЕ *Превели*
су кориснички „интерфејс“, НЕ *у зависно-*
сти од финансијског „фидбека“.

— Погрешно је писати без упитника но-
винске наслове у упитном облику: НЕ *Има*
ли Хаџ доказе, НЕ *Од чега живи ѿезија* (не
постоји могућност мешања оваквих рече-
ница с насловима у којима се износе непо-
тврђене информације и због тога су обеле-
жене упитником, јер они имају структуру
изјавне, а не упитне реченице: *Идуће неде-*
ље снеџ?).

Гласовне промене

— Погрешно је писати без *ј* спојеве са-
могласника *и-а*, *и-е*, *и-у*, како у основним
тако и у косим облицима речи и имена:
НЕ *Нокиа*, НЕ *програми радиа*, НЕ *сиеста*,
НЕ *заступник дачие*, НЕ *делириум*, НЕ у
Студиу М.

— Погрешно је писати без *ј* императив
глагола који се у презенту завршавају на
-ијем: НЕ *Поји мало воде*, НЕ *Ошкријте но-*
ве пределе.

— Погрешно је писати без *ј* придеве на
-ски изведене од именица чија основа са-

држи глас *ј*: НЕ *хемиска оловка*, НЕ *меди-*
ски.

— Погрешно је писати без удвојеног *ј*
суперлативе придева који почињу гласом *ј*:
НЕ *најачи*, НЕ *најефтинији*.

— Погрешно је писати без једначења по
звучности спојеве сугласника: НЕ *предпре-*
мијера, НЕ у *предпродаји*, НЕ *подпредсед-*
ник, НЕ *с Јаспребца*, НЕ *безкамајни кре-*
диј, НЕ *бурекција*.

— Погрешно је писати једначења по ме-
сту и начину артикулације сугласника у до-
маћим и страним сложеницама: НЕ *једам-*
иуј, НЕ *Гуштемберџ*, НЕ *имјуј*.

— Погрешно је писати с испуштеним
сугласником речи и имена, јер овде није
посреди разједначавање (дисимилација) ис-
тих или сличних гласова: НЕ *инстикј*, НЕ
интезиван, НЕ *комишент*, НЕ *трансцеден-*
шалан, НЕ *екслузиван*, НЕ *бернадинац*, НЕ
офшамолоџ, НЕ *преседник*, НЕ *пресјава*, НЕ
сујросјављен, НЕ *ујусјво*, НЕ *јолишкан-*
сјво, НЕ *ајлански*, НЕ *хирушки*, НЕ *здра-*
сјвени, НЕ *Франкешјајн*, НЕ *Банкок*, НЕ
Хонконџ.

— Погрешно је писати удвојене само-
гласнике сведене на један у речима страног
пореkla: НЕ *золошки врш*, НЕ *којерација*,
НЕ *кординација*, НЕ *јерјешум мобиле*.

Транскрипција

— Погрешно је писати англицизме у ен-
глеском оригиналу, како у текстовима на
латиници (којој је енглески оригинал при-
лично близак) тако и у текстовима на ћи-
рилици (којој енглески оригинал уопште ни-
је близак): НЕ *putem e-maila*, НЕ *pojavio se*
novi browser, НЕ *јуштем e-maila*, НЕ *јојавио*
се нови browser; ако је то ипак неопходно,
ради боље визуелне идентификације ори-
гинала, све лексичке јединице преузете из
енглеског језика могу се наводити у извор-
ном облику (латиницом), али он тада мора
бити типографски или графички издвојен:
сајберсјејс (енг. CYBERSPACE); у специјал-
ним контекстима следеће речи могу се пи-
сати и у енглеском оригиналу (латиницом),
и у ћириличким и у латиничким текстови-
ма: *ejдс* као AIDS, само у стручним меди-
цинским текстовима, *факс* као FAX и *имејл*
као E-MAIL, само у адресама, посетницама
и сл., *мис* као MISS, само у званичним на-

живима, *прес* као PRESS, само на службеним ознакама, натписима и сл.

— Погрешно је користити слоготворно *p* у транскрипцији властитих имена из енглеског језика: НЕ *Брнс*, НЕ *Сјајс ѓрлс*.

— Погрешно је користити слово *ћ* у транскрипцији властитих имена из италијанског језика: НЕ *Ћићолина*, НЕ *Версаће*.

Деклинација

— Погрешно је писати и домаће и стране променљиве акрониме без падежних суфикса, који се у говору редовно јављају, јер се тиме ствара неоправдан раскорак између говора и писања: НЕ *ѿај ѿрелаз код ЈАТ*, НЕ *сукоби у ДОС*, НЕ *ѿод ѿокровиѿељством УНЕСКО*, НЕ *ДСС ѿонуђено ѿмирење*, НЕ *на ѿромоцији своѿ ЦД*.

— Погрешно је мењати само презиме у спојевима страних мушких имена и презимена (нарочито оних из европских језика): НЕ *Леђендарни Беймен са Тим Барѿоном*, НЕ *најбоља улођа Чарли Чајлина*, НЕ *улазнице за Елѿон Џонов концерѿ*.

— Погрешно је мењати француска мушка имена и презимена на наглашено *-а* као да су женска на ненаглашено или чак наглашено *-а*: НЕ *с Франсоом*, НЕ *од Делакрое*, НЕ *са Жордом* и НЕ *са Жордѿм*.

— Погрешно је остављати непромењене називе и домаћих и страних институција, организација, компанија, производа, итд.: НЕ *камѿања ѿроѿив „Телеком Србија”*, НЕ *на гођишњици Рајфајзенбанк*, НЕ *Novi Linux prodire међу korisnike Windows*.

— Погрешно је остављати непромењена женска презимена на *-а* у спојевима имена и презимена: НЕ *разђовор с Јеленом Бјелица*, НЕ *од Цејн Фонда*.

Остало

— Погрешно је писати спој гласова *н + ј* као ћирилично *њ* у речима страног порекла: НЕ *ињекција*, НЕ *коњугација*, НЕ *коњункѿура* (и НЕ *коњукѿура*), НЕ *коњункѿивѿиѿис* (и НЕ *коњукѿивѿиѿис*).

— Погрешно је писати без дијакритичких знакова латиничка слова у натписима: НЕ *Bozicno snizenje cena*, НЕ *BRUCOSIJA-DA*.

— Погрешно је писати са словима *x*, *y*, *w*, *q* речи и афиксе страног порекла на латиници, јер она не спадају у абечеду српског језика: НЕ *Sex i grad*, НЕ *maximalan*, НЕ *ex ministar* (и НЕ *ex-ministar* и НЕ *exministar*), НЕ *sa ex-yu prostora*.

— Погрешно је писати малим словом други члан великих латиничких слова *NJ*, *LJ* и *DŽ* у верзалним исписима, јер оба члана равноправно чине целину: НЕ *MENjAČ-NICA*, НЕ *ZA LjUBLjANU*, НЕ *PANTALONE OD DžINSA*.

— Погрешно је писати као велика оба члана латиничких слова *nj*, *lj* и *dž* у именима или на почетку реченице, јер се други члан управља према преосталим словима у речи: НЕ *NJujork*, НЕ *LJubljana*, НЕ *DŽonson*.

Други начин на који би нови Правопис могао да олакша и убрза долажење до тражених информација, као и да учврсти норму а уједно поткопа псеудонорму јесте да буде обогаћен додатком под насловом *Како ѿреба ѿисаѿи...?* У тако замишљен тематски додатак-регистар, који би био посебно значајан за школско издање, били би укључени, азбучним редом, најважнији језички објекти споменути у главном делу — на пример, англицизми, датуми, изведенице од личних имена и презимена, називи институција, удвојена женска презимена, футурски облици глагола; од сваког објекта унакрсно би се упућивало на правописно обележје (једно или више њих) — на пример, велико слово, спојено писање, тачка, цртица, глас *j*, које се примењује на дати језички објекат. Насупрот приступу у главном делу, који полази од правописног обележја и тумачи на које се све језичке објекте оно примењује, регистар би поступак обрнуо и показао, дакле, које конкретно правописно обележје (једно или више њих) одређује писани лик конкретног језичког објекта.

Поред неспорне практичне користи, овакав регистар могао би имати и педагошку вредност. Наиме, његовим увођењем настава правописа у основној и средњој школи могла би знатно да узнатређује, јер се чини далеко сврсисходнијим и подстицајнијим да се ученици упознају с тим како се пишу, рецимо, удвојена женска презимена уместо да им се сувопарно набрајају све предвиђене употребе цртице, од којих јед-

---

на укључује и удвојена женска презимена. Конкретан језички објекат и припадајуће правописно обележје знатно је лакше запамтити.

4. ЗАВРШНЕ НАПОМЕНЕ. На самом крају „Предлога за нови Правопис” нема се шта ново додати закључцима из претходна два дела. Међутим, можда неће бити на одмет поновити једно опажање из другог наставка: „Постоје професије које систематски утичу, или могу да утичу, на формирање језичких навика јавности и због тога запослени у тим професијама нису ’обични’ него ’посебни’ корисници језика. Поред језичких и лингвистичких стручњака, у категорију ’посебних’ корисника језика — који носе велику одговорност за ваљаност изговорене и написане речи и који отуда морају располагати одговарајућим језичким знањем — спадају учитељи, наставници и професори свих предмета и на свим нивоима, затим новинари, водитељи, спикери и уредници, и, нипошто на последњем месту, преводиоци свих врста текстова и са свих језика. За све њих редовна употреба Правописа и других језичких приручника никако не може бити тек пожељна, препоручљива или факултативна. Она, једноставно, мора бити прописана као обавезна!” Сузбити и осујетити победу псеудонорме само ће тако бити могуће.

И још једно завршно запажање: све се више стиче утисак да је, према популарном схватању појма писмености, сасвим довољно знати слова — мала и велика, штампа-

на и писана, ћириличка и латиничка (и енглеска), и уз њих бројке — арапске и римске, те знакове интерпункције. Како се та слова, те бројке и ти знакови интерпункције међусобно комбинују у склопу речи и реченица, чини се, уопште није битно, па се пише и овако и онако и свакако, само да се напише некако (’Пиши како хоћеш!’, зар не?). Међутим, познавање правописних јединица тек је почетак приче о писмености, којој би пристајао назив **бу-кварска писменост**. Други, и важнији, део те приче јесу правила за употребу тих јединица, на којима је заснована стварна, **правописна писменост**. Следећи једно поређење Фердинана де Сосира, утемељивача модерне лингвистике, исто као што шаховска табла и фигуре нису довољне да би се ваљано играо шах, уколико се не знају и правила која прописују кретање свих појединачних фигура, тако је и ваљано кретање правописних фигура немогуће без познавања — и примењивања — прописаних правописних правила. Нарочито је интересантно то што ником не пада на памет да игра шах, карте, фудбал, тенис или било шта друго мимо строго прописаних пропозиција, јер ће одмах уследити дисквалификација. Пошто за огрешења о пропозиције језичке игре нису предвиђене дисквалификације (осим, ваљда, на часовима српског језика), с правописом се очигледно свако може и играти и поигравати до миле воље — и успут може стварати и неговати све агресивнију и све жилавију псеудонорму. Докле?

Милан Баковљев

ЗА КОРЕКЦИЈУ ЈЕДНОГ ОД ВАЖЕЋИХ ИНТЕРПУНКЦИЈСКИХ ПРАВИЛА

У „Правопису српскохрватскога књижевног језика”, који је објављен 1960. године, пише: „Кад се везник *недо...*, као и везник *већ*, надовезује на одрични прилог *не само*, испред њих се не ставља зарез...” О томе је

реч и у II тому Стевановићевог „Савременог српскохрватског језика” (3. издање, Научна књига, Београд, 1979, 793. стр.). Ту се каже да „Реченице са сложеном везничком ознаком „*не само... недо и (или но и*

или *већ и*)” по смислу „значе исто што и реченице везане везником *и*; оне су, наиме, напоредне саставне реченице”, па их, „као такве, у писању зато не треба одвајати никаквим знаком интерпункције — ни зарезом, наравно”. „Сви ти спољни знаци... значе: не само оно што се каже првом реченицом него и оно што се каже другом, дакле — и једно и друго; *не само ово нешто и оно значи: и ово и оно заједно.*”

Што се пак тиче „Правописа српскога језика” из 1993, који је у међувремену и озваничен, у њему се, на 267. страни, каже: „Изразито је недоречена прва суреченица... у везама у којима имамо корелацију *не само... нешто (већ)*, где је супротност само формална, па се зарез по правилу не пише...” Упркос томе, у тексту тог Правописа наведено интерпункцијско правило се понекад игнорише. На пример: „Уредном припремом текстова за штампу не само што се олакшава рад издавачима, него се и смањује вероватноћа штампарских и коректорских грешака” (стр. 37). — „Отуда је начин писања многих спојева зависан не само од њихове стварне језичке природе, него и од створене правописне навике и традиције...” (стр. 88). — „Из класичних језика прихваћене су не само многобројне појмовне основе и целовите речи, него и велики број форманата сложених и изведених речи...” (стр. 175). — „Ово вреди не само за имена с одређеном историјском или духовном симболиком... и за имена која указују на првац улице..., него и за имена општите или неодређене конотације...” (стр. 326).

За разлику од претходног правописа (оног који је озваничен 1960. године), у којем је правило о коме је овде реч формулисано тако да искључује сваки изузетак, у овом, сада важећем правопису каже се да се „у везама у којима имамо корелацију *не само... нешто (већ)*” запета „*по правилу* (подв. М. Б.) не пише”. Будући да синтагма „по правилу” у оваквим ситуацијама значи „готово увек”, тј. „с врло ретким изузецима” — ваљало је навести кад се то у везама у којима имамо корелацију *не само... нешто*

(*већ*) запета ипак пише. Правопис из 1960. навикао нас је на апсолутно важење правила по ком се ту запета мора изоставити. Тим више што је и Белићев правопис (који је претходио правопису из 1960) указивао на то да се запета не ставља „уз *не само нешто и... (већ и...)*”. Ако су аутори новог правописа закључили да постоје језичке ситуације које чине оправданим стављање запете у везама с корелацијом „не само... него (већ, но) и”, били су дужни да их опишу и објасне, јер само то би учинило прихватљивим што су правило *кад се „нешто и”, „већ и” или „но и” надовезује на „не само”, испред њих се не савља заједно* заменили правилом по коме се у тој језичкој ситуацији запета изоставља *по правилу*, а не апсолутно увек.

Из упоређивања примера помоћу којих је овде показано у каквим језичким ситуацијама су аутори „Правописа српскога језика” стављали запету између „не само” и „него и...” с реченицама (истих аутора) у којима између „не само” и „него и...” нема запете (рецимо с реченицама с 33. стр. „Правописа српскога језика”: „У развоју брзописа ишли су посебним путевима не само грчко и латиничко писмо него и ћирилица...” и „Иако готица потиче од брзописног вида писма, на њен лик је јако утицао калиграфски, украсни манир..., и то не само у малим него и у великим словима”) — не види се зашто се поступало на различите начине, тј. зашто се уопште одступало од правила о изостављању запете између „не само” и „него и...”. И у реченицама (из „Правописа српскога језика”) у којима се испред „него и...” налази запета „него и...” значи: не само оно што се каже првом реченицом него и оно што се каже другом, па запети ту није место. Дакле, нема разлога да се синтагмом „по правилу” интерпункцијско правило о изостављању запете у везама у којима имамо корелацију *не само... нешто (већ)* релативизује. Уместо што је речено да се ту запета „по правилу не пише”, требало је рећи да се она ту „не пише”.

ИТАЛИЈАНСКИ ALLA СРПСКИ

По званичним подацима италијански је код нас други најизучаванији страни језик. Судећи по ономе што чујемо и видимо на телевизији или читамо у новинама, рекло би се да се не изучава уопште. Прва ствар која вероватно пара уши свакоме ко има барем најосновније знање из италијанског језика јесте права инвазија гласа *ћ*.

Тај глас, који Италијани изговарају између нашег (меког) *ћ* и (тврдог) *ч*, код нас је деценијама био преношен као *ч*. Тако смо у школи учили о Леонарду да Винчију (da Vinci), породици Медичи (Medici), Бакому Пучинију (Giacomo Puccini), Франческу Петрарки (Francesco Petrarca), гледали смо филмове Марчела Мастројанија (Marcello Mastroianni) и Бернарда Бертолучија (Bernardo Bertolucci), дивили се новим моделима „ланче” (Lancia) и модним креацијама Гучија (Gucci). Додуше, сви кажемо *ћао*, али да ли због једног изузетка можемо и смемо да мењамо правило?

Можда ће неко рећи: „Па не кажемо само *ћао* са *ћ*, кажемо и Ал Паћино (Al Pacino), Адријано Беленџано (Adriano Celentano), Бани Версаће (Gianni Versace), фијат *ћинквећенто* (Fiat Cinquecento)... На телевизији гледамо рекламе за избељивач *Аће* (Ace), за крему *ћера ди кујра* (Cera di Cura)...” Е, управо у томе и јесте невоља: после неколико „шопинга” у Италији и неких реклама виђених на телевизији, многи су склони да поверују како су прави експерти за италијански језик. При том ће вам објаснити и како је „италијански лак језик и брзо се учи”. Још кад је нешто изговорено на телевизији, па то мора да је тачно!

Нажалост, изгледа да је потпуно обрнуто. Испада да је скоро све што чујемо на том ауторитету за необразоване — погрешно. Тако је недавно водитељ једног популарног квиза на Телевизији „Пинк” изговорио *Марћело* Мастројани, иако је на екрану као тачан одговор на постављено питање било правилно написано *Марчело*. У реклами за крему такође су самоуверени и сигурни у своје „знање”, па манекенка ауторитативно изговара: „Каже се *ћера ди*

кујра.” Само што на почетку те реченице недостаје реч *јоџрешино*, као што је погрешно и рећи и писати и *Паћино*, *Беленџано*, *Версаће*, *ћинквећенто*, *аће*, па и *ћера ди кујра*.

А утврдити шта је правилно а шта не — није компликовано. Довољно би било погледати у Правопис, где јасно пише да се италијанско *с* испред *и* и *е* у наш језик преноси као *ч*. Такође пише да то важи и када је *с* удвојено, као и да се *и* иза *с* не изговара када иза њега следи још неки самогласник. Само што „експертима” за италијански, изгледа, не пада на памет да своје (не)знање провере у речницима, Правопису, или код некога ко је заиста стручан. Тако смо осуђени да слушамо како Микеле *Плаћидо* (Michele Placido) игра главну улогу у серији „Хоботница”, како се велики хит од пре неколико година зове „Лаура нон *ће*” (Laura non c'è), како је *Лућано* Павароти (Luciano Pavarotti) одржао још један успешан концерт, а Андреа *Боћели* (Andrea Bocelli) објавио нови албум. Код нас су редовно објављиване новости из бурног *Ћићолиноџ* (Cicciolina) живота, али чак ни једна *Чићолина* није заслужила да јој мењамо име када говоримо о њој, још мање Микеле *Плаћидо*, *Лућано* Павароти или Андреа *Бочели*.

За утеху нам остаје да је *ланча* (иако понекад буде и погрешна *ланчија*) сачувала своје *ч*, баш као и *Гучи*, Леонардо да *Винчи* и *Пучини*. Има чак и новијих светлих примера, какав је рецимо Моника *Белучи* (Monica Bellucci). Она је и у филму „Малена” и у филму „Мисија Клеопатра” представљена управо како треба — *Белучи*. Можда је то ипак знак да за „ч” има наде. Сви смо се слатко смејали лику из представе „Аудиција” када је говорио да је „*ћейиури саја ћамио ћекајући*”, па не видим да би било мање смешно ако би неки новинар написао или неки водитељ на телевизији рекао: „Моника *Белући*, лепа као Да *Винћијева* слика, након извођења *Пућинијеве* опере, довезла се на *Гућијеву* ревију у својој новој *ланћији*.”

Али *ћ* као уљез није једини проблем. Неки наши људи као да имају пик на ита-

лијанска имена, па их упорно прекрштавају. Сироти Ђани *Версаче* не само што је код нас постао *Версаће* већ је често бивао и *Версаћи* (?). Серђо *Такини* (Sergio Tacchini) такође има два „надимка”: *Таћини* и још накардније *Тећини*. Роберто *Бенињи* (Roberto Benigni) у свом имену и презимену нема ниједно *ч*, али су се неки „досетили” како да му промене име, па су га назвали *Бењињи*, док се другима више свиђао као *Бенини*. Ништа бољу судбину немају ни марке неких италијанских производа, на пример *ињис* (Ignis), који је код нас постао *иџнис* иако Италијани не читају „по Вуку”, *ламборџини* (Lamborghini) прекрштен у *ламборџини*, *мазерати* (Maserati) претворен у *масерати*, *кико* (Chicco) у *чико*, *елесе* (Ellesse) у *елезе*...

Грешке су, дакле, свуда око нас. За њихово постојање можемо окривити лоше преводиоце, несавесне новинаре, незналице које се праве да то нису... Ипак, када би се организовало такмичење у прављењу грешака ове врсте, власници пицерија (или они који им састављају меније) били би апсолутни шампиони.

На улицама их деле пролазницима, а и поштански сандучићи пуни су летака којима пицерије рекламирају своје беспрекорне услуге и свој богат мени. Још ниједном ми се није десило да прочитам неки правилно написан — права су ризница грешака. За илустрацију узећу пет случајних узорака: у питању су леци пицерија „Урнебес”, „Наполи”, „City Pizza” и „XL” (нађени у мом поштанском сандучету) и „К Клуб” (дељени у Београду, у Кнез Михаиловој улици). Као да постоји некакав споразум на основу којег су се сви обавезали да погрешно пишу своје меније. Пишу *Margarita* и *Margherita* уместо *Margherita* (изговор: *марџериџа*), *Fungi* уместо (con) *funghi* (изговор *кон фунџи*, „с печуркама”), *Sapriccioza* уместо *Sapricciosa* (изг. *кајричоза*), *Calzona* и *Calcone* уместо *Calzone* (изг. *калцоне*: назив за пуњену, пресавијену пицу), *Quattro stagioni*

уместо *Quattro stagioni* („четири годишња доба”: у нашој транскрипцији било би *кватиро сџађони*), *Fruti di mare* уместо *Frutti di mare* (плодови мора), *Tono* уместо *Tonno* (туњевина), *Vegeteriana* уместо *Vegetariana*, *Napolitana* уместо *Napoletana*, *Milaneze* уместо *Milanese*, *Bolognese* и *Bolognese* уместо *Bolognese* (изг. *болоњезе*), *Mazzarella* уместо *Mozzarella*...

Када би се неки наш поносни угостиолац нашао негде у иностранству, угледао назив „Српски ресторан”, ушао унутра и отворио јеловник, питам се шта би помислио када би у њему прочитао: *ражхњићи*, *џооване џајрике*, *џељаница*, *џљаскавица*, *ејвер*, *џкембеће*, *миџано мисо*, *џраја*... а управо се такве грешке редовно јављају у писању италијанских назива у нашим пицеријама.

На први поглед све ово можда не изгледа страшно. Неко би рекао да не треба дизати буку због неколико погрешно написаних слова, јер то понекад може и да нас насмеје. Међутим, забрињава масовност ове појаве, која као да никоме не смета. А требало би. Јер свако би се побунио да му сервирају загорелу, пресољену *pizza* коју је спремао неки невешти лингвиста, па зашто онда да се неко коме је стало до језика не побуни против менија које пишу неки кувари, или против накардног преношења страних имена у наш језик када их преноси ко стигне? Уосталом, просто је невероватно да неко ко је уложио много новца у угостиолачки објекат, или у увоз, пласман и рекламу неког производа, не може или неће да ангажује неког стручног за превод, или да макар купи речник у првој књижари и погледа шта је правилно, а шта не. Дрстичан пример оваквог немара је поменути „Клуб К”, који се налази у згради задужбине Илије Милосављевића Коларца и то само један спрат испод Центра за наставу страних језика, у којем се, између осталих, учи и италијански језик и где раде сјајни професори.

ЈЕЗИЧКЕ НЕДОУМИЦЕ

Молим вас да разрешите једну дилему која већ неколико година постоји у стручним информатичким круговима — да ли рећи аутентикација или аутентификација и како гласе сродни појмови: аутенти(фи)ковати, аутенти(фи)катор, аутенти(фи)кационо средство, аутенти(фи)кациони механизам и аутенти(фи)кациона технологија. Ради се о увођењу изв. система јаке ауθενци(фи)кације у рачунарским мрежама — једног метода поуздане идентификације приликом контроле приступа умреженим ресурсима.

Дилема је настала зато што нам сви стручни термини у области информационих технологија долазе из енглеског језика, па сам и ја у почетку прихватио облик аутентикација, према енгл. глаголу authenticate и именици authentication. Међутим, један мој колега се томе уорно проширио, шврдећи да аутентикација није у духу српског језика. У Вујаклијином Лексикону страних речи и израза стоји: „аутентификовати (грч. authentikós поуздан, лат. facere) потврдити, оверити.” Исто објашњење налази се и у Рјечнику страних ријечи аутора Ш. Анића, Н. Клаића и Ж. Домовића, у издању САНИ-ПЛУС, Загреб 1999 (autenticirati). У складу са етимолошким аспектом овог проблема (слог -fi- поиче, дакле, од латинског глагола facere, чинити) мени је сада прихватио једино облик аутентификација. Да ли грешим?

Може бити интересантна једна имејл порука коју сам недавно примио као одговор на моју примедбу да ни англоамерички стручњаци за информатику нису сигурни како да пишу реч аутенти(фи)кација. У истом, врло

крајком стручном чланку аутор два пута употребљава реч authentication а три пута authentication!

Зоран Богданић, Лазаревац

Глаголи на -ификовати (-ифицирати) имају оно што се у лингвистици зове фактитивно значење, тј. значење придавати нечему особину која је изражена основом речи. Тако наспрам придева електричан имамо електрификовати (учинити електричним, тј. увести електричну енергију), наспрам специфичан — спецификовати (учинити специфичним, тј. специфично навести), одскора и наспрам власничан — власнификовати (власнифицирати) итд. Слично фактитивно значење има и идентификовати, мада не од придева идентичан него од именице идентифицирати (утврдити идентитет некога или нечега), затим класификовати (поделити на класе, тј. разврстати), персонификовати (оличавати), уз неколико других глагола од основа које се самостално не употребљавају у нашем језику, као квалификовати, фалсификовати, глорификовати и други. Наспрам свих њих постоје и именице на -ификација (електрификација итд.), са изузетком глагола фалсификовати, према коме именица гласи фалсификација.

Са истим овим суфиксом латинског порекла изведено је и француско authenticier и немачко authentifizieren (поред authenticieren). Што се тиче енглеског, у њему је још давно пре компјутерског доба постојао глагол authenticate, са именицом authentication. Одговарајући српски облици гласили

би ауџенџиковаџи, ауџенџикаџија, али они заиџта не би били у духу нашег језика, као што је г. Богданићу приметно његов колега. Глагола џтраног порекла на -иковаџи код нас нема много, а и они који постоје нису факџитивни: *криџиковаџи* не значи „уџинити критичним”, нити је *џпрактиковаџи* „уџинити практичним”, *ризиковаџи* није „уџинити ризичним” и томе слично. С обзиром на све то, наш читалаџ свакако је у праву кад се определио за глагол *ауџенџификоваџи* и именицу *ауџенџификаџија*, а од ове се нормално може извести придев *ауџенџификаџиони*.

*

Мој муж ме сџално оџомиње да се не каже „џази да се не сломије” и слично, неџо „да се не сломи”. Он најомиње да џако џоворе наџи џуди из Босне (одакле су његови родиџељи). Он џакође џврди да се у Београду каже „џмам осџу”, а ја никада нисам чула икоџа (ко је одрасџао и џоловао се у Београду) да џако џовори. Ја бих рекла „осула сам се” односно „џаџао ми је осџ”.

Емилија из Београда

Не улазећи у то како ко говори у Београду а како у западним крајевима, ваш муж је у праву што се тиче глагола *сломиџи*. Он се мења једнако као и основни глагол *ломџи*, односно *џоломиџи*, *одломџи* и тако даље: *сломи*, *сломиџ*, *сломи*, *сломи*, *сломи*, *сломиџе*, они *сломе*. Облици *сломијем*, *сломијеш* итд., који су настали по угледу на глагол сличног значења *разбиџи* (*разбијем*), не могу се сматрати правилним. Разуме се да и трпни придев гласи *сломијен*, а нипошто *сломијен*.

Осџа и *осџ* не значе исто. Према речнику Матице српске, *осџа* је „бубуљица, чирџ, пришџић, мехурић на кожи”. Као што се види, постоји обиље синонима, који су реч *осџа* добрим делом истиснули из употребе. Чешћи је множински облик у деминутиву *осџице* (= богиње). *Осџ* има збирно значење, то јест означава истовремену појаву много оспи, односно „болест коже у виду пега, бубуљица, пришџића, мехурића и сл., насталу услед унутрашњег обољења

или спољног надражаја”. Стручни медицински термин за осип, такође поменуџ у Матиџином речнику, јеџте *еџзанџем*, грџког порекла.

*

Оне две „руџе на разџледници” које су осџале у џанорама Њујорка, џосле џпраџичног наџада у сепџтембру 2001, џревели смо, без имало дилема, као Светски трговински центар. Сасвим џрамаџички и лоџички џправилно, џо мом миџљењу. У наџим џрадовима, међуџим, сџално чујемо и изџоварамо синџаџме тржњи центар или тржно-пословни центар. Покуџао сам да џронићнем у џенезу џоџ имена и оџворио многе речнике и џравоџисе, али без резулџтаџа. Покуџао сам и џознаџом меџодом (не само за амаџере) — аналоџијом. Заџџо не џоворимо „џржсна економија”, „џржсна џривреда”, „џржсни односи”? Можда заџо џџо не би имџоновали кад би се звали као џамо нека новокомџонована архиџекџионска скаламерија? Или најросџо заџо џџо су џџи изрази сковани у време кад се џазило на џрамаџику?

Пиџао сам и своје бивџе колеџе, „језичаре” џо џколама. Један је наџаџао: „Можда је тржњи центар од трга?” Теџко, јер ови „центџри” најчешће и нису на џрџовима. Неко ми рече да је џа синџаџма џоџекла од именице тржњица. То сам џлаџко одбаџио, знајући да су џословни центџри новоџарија џоследње деџеније, и да би се заџадна варијанџа пијаџе џешко џробила код нас.

Поџледао сам и у Вуков „Срџски рјечник”. Наџао сам реч „џржсење”, с које нас Вук уџућује на „џржсарење”, у значењу „џомало џрџоваџи”. Кад сам већ оџворио „Рјечник”, хајде да џоџражимо и тржњицу. Гле изненађења! Ова реч у два значења сџиџе из Дубровника и означава оклаџију, али и жене које су на џразник Св. Влаха имале одређену улоџу у џриџремању џекарских џонуда...

Сиџуран сам да ће сваки линџвистџа као најлакџе објаџњење џоџеџнуџи начело економичности језика, и џиме сџасџи дуџу. Изџледа, иџак, да је синџаџме тржњи центар новорођенче наџих медија, све џласнијих и све безобзирнијих. Недосџаџак лекџора, џрџка с временом и џлад за даџ-џџа-даџ сџикерима (само нека леџо изџледају) чине своје.

Пре неку недељу отворио сам радио да на станици Б 92 чујем вести и чуо младу колегиницу како каже (контекст цитирам по сећању, али за саму инкриминисану реч гарантујем): „У Индонезији је у једном ШОПСКОМ центру дошло до узбуне јер је јављено...” и тако даље. Знамо ми шта је она хтела да каже. Знамо и шта је рекла и како је до тога дошло.

Драги Ивић, Пожаревац

Вуков *Српски рјечник*, као што показују и примери које сте ви навели (*тржница* са значењем 'оклагија', 'пекарска помоћница' и слично), одражава један битно друкчији језик од данашњег, и тешко би нам могао помоћи у решавању лексичких недоумица нашег доба. Ипак, кад сте га већ поменули, погледајте у њему реч *трџ*. За њу Вук даје искључиво значење 'роба' (*die Ware, das Kaufmannsgut*, односно на латинском *merx*). Исто значење забележено је и у речнику Матице српске, уз још два значења везана за трговину: „место где се продаје или купује, пијаца, тржница” и „трговиште, град у коме се одржавају вашари, сајмови”. То су очигледно првобитна значења речи *трџ*, док је данашње значење настало накнадно. Другим речима, први тргови били су тржнице, служили су за трговање, а тек касније је том речју назван сам слободни простор на раскршћу улица.

Биће да се и израз *тржни центар* везује пре свега за реч *тржница*, утолико пре што су данашњи, покривени тржни центри у све већој мери замена за класичну пијацу под ведрим небом. Истина је да и *тржница* и *трџ* у значењу 'пијаца' нама данас звуче „хрватски”. У ствари, као и у многим другим сличним случајевима, то су изрази који су се не тако давно још употребљавали у Србији, али су данас изашли из употребе, док их конзервативнији хрватски језик још чува. Потврда за то је један пример из Лазе Лазаревића, забележен у Матицином речнику, где *трџ* значи 'пијаца', а уз то и називи као *Цвејни трџ* у Београду (који није никакав трг, него пијаца за продавање цвећа).

Придев *трговински*, с друге стране, везује се за *трговину* на мало вишем нивоу, за велике међународне организације као што

је била она у два злосрећна њујоршка облакодера. Можда би било боље да смо и продајне центре по нашим градовима од почетка назвали *трговинским*. Али сада се израз *тржни центар* већ усталио, и накнадну промену било би веома тешко образложити и наметнути. Макар и због језичке економичности, о којој ви говорите с иронијом, али која ипак делује и у пракси даје предност краћим изразима.

*

Већ десетак-десетина година држава нам се Србија налази на њујорским реформи, на реформском курсу, предвођена, наравно, реформским владама и премијерима. Последњих неколико година се бавимо и проблемом сукцесије са ех-ЈУ државама. Па смо сада земља у транзицији, коју с мање или више усреха предводи реформска влада, а све то чини, наравно, транзитно. А били смо под санкцијама, и пре и након Дејтонског споразума, са свим његовим анексима. Сада нам и интегрирају и суверенирају зависе од одређене резолуције, која, ојеш, претходно, садржи своје анексе. У парламентарној брзоплетости нам Црне Горе води се љуба борба између федералиста и индигената. Индигенатска (једва ошкура) стварају тренутно води. Разне коалиције у разним парламентарима дискутују о уставној повељи, као највишем правном акту будуће нам заједнице или уније. У рад су укључене и експертске групе, које нуде својствене опције. Па је проблем монетарна политика, централна банка, коридори, економска и законодавна власт... Пазите сад ово: копредседник општинске, копредседник комисије, копредседник коалиције... Ко то коме председава и ко се то пита?! Па онда онај трибунал! А тек излазност на последњим изборима?

Оставимо политичарима, наравно, да раде свој посао у својим коалицијама, комисијама, општинским, са својим копредседницима општинске. Нешто не видим да (изузев себе самих) обогаћују и свој народ. Но видим да нам обогаћују језик. Јасно видим колико враголасна политичка и враголомна друштвена ситуација шири и како ствара враголасност, а пре свега враголоман језик. Заиста очекујем да у скорој будућности до-

---

бијемо и *прајм минисџра*, или барем *првог минисџра* умесџо садашњег *премијера*, да до-
бијемо одређене *депарџментџе*, *елекџоре*, *во-
уџере*...

Можда и јесам превелики језички чисту-
нац. Можда ова наша *транзиџија* џо мора и
џреба да џоднесе. Ја, на своју сређу, нисам
збуњен џосле одгледаних или џрочиџаних ве-
сџи. А знам једно: моја баба након одгледаног
другог дневника може, коначно, мирно да
засџи. *Зашџо*? *Мрџвих* и рањених више не-
ма, а остало није ни разумела.

А и *зашџо* би?

Бранко Ђорђевић, Рековац

Разумемо и подржавамо вашу критику
владајућег политичког жаргона, препуног „но-
вокомпонованих”, шаблонских, бирократ-
ских и помодних израза, а нарочито туђи-
ца. Ипак, сложићете се да се речи које сте
у писму означили масним словима не могу
напросто избацити из језика. За неке од
њих (као што су *џрибунал* или *оџџија*) има-
мо домаћу замену, за друге можемо такву
замену пронаћи, треће ћемо морати да при-
хватимо, али под условом да се с њиховом
употребом не претерује. Никада (надајмо
се) нећемо гласаче назвати „воутерима”, али
тешко да бисмо централну банку назвали
„средишњом банком”, као што чине Хрва-
ти. Што се тиче неологизма *излазносџ*, ко-
ји сте такође написали црним словима, не
знамо шта му замерате. То је израз који

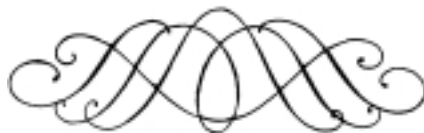
врло сажето исказује појам за који би нам
иначе требало бар седам речи — „процент
гласача који су изашли на изборе”.

*

Интџересује ме да ли је џравилно ређи „сер-
џификаџ” или „џерџификаџ” и *зашџо*.

Јелена Бојковић

Ова именица није баш неопходна, буду-
ћи да сва њена значења покривају речи *џо-
џврда*, *уверење* или *сведочансџво*. Ако је већ
употребљавамо, облику са *џ*- требало би да-
ти предност, будући да је *џерџификаџ* ла-
тинска реч (од каснолат. *certificare*, потвр-
дити), док је изговор *серџификаџ* по угле-
ду на француски. Из сличних разлога сма-
тра се да је боље *џентџиметџар* (и *џентџи-
грам*, *џентџилиџтар*), мада се не може забра-
нити ни облик *санџиметџар* (по францу-
ском), који код нас има дугу традиџију. *Де-
џилиџтар* (одакле скраћено *деџи*), *деџиграм*,
деџиметџар, а поготову *деџибел*, данас су
углавном потиснули облике са француским
изговором *десилиџтар* итд. Посебан случај је
титула *екселенџија*, која би заправо морала
да гласи *ексџеленџија* (од каснолат. *excellentia*),
али се овај други облик данас сачувао
углавном само у Хрватској — а и ту не то-
лико из поштовања према латинском коли-
ко под утицајем немачког *Exzellenz*.

ОДЛУКЕ ОДБОРА ЗА СТАНДАРДИЗАЦИЈУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

Одлука бр. 29

СЕМИНАР СРПСКЕ ЈЕЗИЧКЕ КУЛТУРЕ

Уредник Катедре за језик и говор Центра за предавачку делатност Коларчеве задужбине госпођа Олгица Стефановић обратила се Одбору за стандардизацију српског језика упознајући га с иницијативом „за организовање семинара за усавршавање језичких редактора”, о којој је било речи на састанку Савета Катедре одржаном 19. септембра 2002. године у Задужбини. Састанку су, међу осталима, присуствовали Драго Ђупић и Бранислав Брборић, чланови Одбора, те Предраг Пипер, члан Одборове Комисије за синтаксу, који је, и иначе, протагониста идеје да с оним што Одбор ради треба делатно изаћи на јавну сцену, нарочито у том смислу да се активира постојећи *лекторски апарат*, тј. да свугде где се масовно производи *јавни говор* или *јавни текстови* ојача *језичкоредакторска служба*, да се она и чује, и види, и уважава, али и да се, с временом, што већи број људи оспособи за што квалитетнију употребу српскога језичког стандарда.

* * *

Разговор о овој иницијативи — који је потом, 21. 11. 2002, вођен на седници Комисије за фонологију (Ком. бр. 1) и Комисије за стандардни језик у школству, администрацији, издаваштву и јавним гласилима (Ком. бр. 8) — показао је да ствар не би

требало свести на језичке редакторе (лекторе), него је ваља проширити на све оне који се активно баве стандарднојезичком делатношћу (нпр. на новинаре и уреднике свих медија, уреднике у издавачкој делатности, посленике у државној управи и правосуђу, у локалној самоуправи, на просветне раднике свих струка итд.) како би се побољшала каквоћа језика у службеној и јавној употреби. У тој употреби јесте управо стандардни језик — са свом својом раслојеношћу и варијантношћу, са свом функционалностилском разуђеношћу. У свим стиловима живи заједничко језгро стандардног језика (одавно изашло из књижевне уметности у целокупан јавни живот), уређено системским и извансистемским нормама, које ваља што боље знати и што доследније примењивати.

* * *

Потом је у Коларчевој задужбини (5. 12. 2002) вођен разговор између представника Одбора и челних људи у Задужбини, где је изражено задовољство што две комисије Одбора (Ком. бр. 1 и Ком. бр. 8) поздрављају иницијативу и предлажу Одбору да усвоји одлуку која би, праћена *оквирним планом и програмом Семинара српске језичке културе* (назив за који се Одбор као суорганизатор семинара определио на својој годишњој седници 24. јануара 2003. године), означила почетак припрема, тако да први теचाј буде отворен у рану јесен 2003. годи-

не. Представници Задужбине обавезали су се на то да ће обавити разговоре с представницима већих издавачких, новинских и радијско-телевизијских кућа те истакнутих језичких редактора, а кад се донесе одлука Одбора, с њеним садржајем, уз одговарајуће пропратно писмо, упознаће се већи број институција и организација из којих се очекују први полазници течаја. Скренута је пажња на то да ће течај бити здраво комерцијалан и професионалан, ништа мање озбиљно организован од најозбиљнијих курсева страних језика у Задужбини, али и на то да се он, организован у два дела (јесењи и пролећни) и у две групе (за општејезичке и радијско-телевизијске полазнике), има завршити не само *поштом о похађању течаја* него и *сведоџбом о усљешно положеном завршном испитију*.

* * *

Семинар укључује изванредан број предавања али ће највећи број од укупно сто часова (два пута по педесет, уз двомесечну паузу, у јануару и фебруару, и завршетак течаја крајем маја 2004. године) бити посвећен вежбама на тексту. Текстове различитих функционалних стилова, писмене и усмене, припремиће Коларчева задужбина користећи различите изворе (новине, часописе, књиге, радијске и телевизијске говорне емисије, законске текстове, акте државних органа, законодавних, извршних и правосудних, акте органа локалне самоуправе итд.), а и полазници семинара моћи ће предложити текстове за обраду и вежбе.

СЕМИНАР СРПСКЕ ЈЕЗИЧКЕ КУЛТУРЕ

ОКВИРНИ ПЛАН И ПРОГРАМ СПРОВОЂЕЊА ОДЛУКЕ ОДБОРА БР. 29

Циљ

Циљ семинара је оспособљавање полазника (језичких редактора, новинара различитих медија, спикера, посленика у државној управи и правосудју, посленика у локалној самоуправи, просветних радника свих струка итд.) за правилно писмено и

* * *

Пошто је размотрила иницијативу Коларчеве задужбине и белешке са седница двеју споменутих комисија (Ком. бр. 1 и Ком. бр. 8), Комисија за односе с јавношћу и решавање неодложних питања, на својој шестој седници, одржаној 26. 12. 2002. године, определила се за то да предложи Одбору *доношење Одлуке бр. 29, с оквирним планом и програмом семинара српске језичке културе, чији ће први део трајати 1. октобра и трајати до 30. децембра 2003. године, док ће други део трајати 1. марта и трајати до 30. маја 2004. године*.

За представника Одбора који ће — око дораде плана и програма, његове конкретизације и спровођења — тесно сарађивати с представницима Коларчеве задужбине, одређује се научни саветник Драго Ђупић, члан Одбора.

Одбор се нада да ће се семинар обнављати и наредних година, с неопходним изменама и допунама плана и програма, те да ће се могућим показати његово организовање и у другим културним средиштима говорног простора српскога језика — у Подгорици, Бањој Луци, Новом Саду, Нишу и другде — поготову ако даде очекиване резултате у Београду, који је, сарађујући с колегама из недалеког Новог Сада, кадровски оспособљен за овај значајни и далекосежни подухват.

Саставни део овог предлога јесте *оквирни план и програм спровођења Одлуке бр. 29*, која се увршћује у дневни ред шесте седнице Одбора, заказане 24. јануара 2003. године.

усмено изражавање, за самостално припремање и вођење рубрика у штампи и радијско-телевизијских емисија, за редиговање писмених текстова и усавршавање говорне културе корисника јавне и службене употребе српскога језичког стандарда.

Задачи

1. Предочавати полазницима неопходна савремена знања о језичком феномену а посебно о српском језичком стандарду у

новим комуникацијским приликама, домаћим и међународним, о његовим ретроспективама и перспективама.

2. Освежавати и унапређивати знања полазника о свим равнима језичке структуре и упознавати их с репрезентативним примерима усмене и писмене речи свих функционалних стилова српскога језика.

3. Омогућавати полазницима течаја да исправљају грешке у говору, да отклањају стилске недостатке усмене и писмене речи и да разумеју важност ваљаног коришћења стандардног језика у јавном општењу.

4. На примерима лоше језичке праксе на свим пољима јавне употребе језика (текстови из штампе, часописа, књига, радијских и телевизијских емисија, пословног света, културног, научног, просветног и друштвеног живота уопште) и службене употребе језика (у државним органима: министарствима и другим органима управе, у судовима и другим правосудним органима, у органима локалне самоуправе и организацијама с јавним овлашћењима) — подучавати полазнике уочавању и отклањању стилских и језичких слабости уопште.

5. Развијати код полазника течаја смисао и способност за правилно, течно, економично и уверљиво усмено и писмено изражавање.

Трајање семинара

Семинар се састоји од два дела, првога (јесењег) и другог (пролећног). Сви полазници добијају *појврду о похађању семинара* а они који положи завршни испит (после другог дела) добијају *сведоцбу (диплому, сертификат)* о *успешно положеном завршном испити*.

Оба дела семинара обухватају по 50 часова, који ће бити распоређени у шест месеци. Први део семинара траје од 1. октобра до 30. децембра једне а други од 1. марта до 30. маја наредне године.

Семинар ће имати два смера: општејезички и радијско-телевизијски смер.

Елементи програма

1) Уводна предавања (7 + 0)

— Увод у науку о језику

— Место српског језика у породици индоевропских језика

— Дијалекти српског језика

— Историја књижевног језика на новоштокавској основици

— Савремени стандардни језик и супстандардни идиоми

— Варијантност стандардног језика и односи међу трима националним стандардима на бившем српскохрватском језичком простору

— Употреба страних речи и пуризам

2) Фонетика и фонологија (2 + 2)

3) Акцентуација (2 + 10)

4) Морфологија (2 + 7)

5) Творба речи (2 + 8)

Напомена: За полазнике радијско-телевизијског смера додаје се 10 часова за говорне вежбе, а за остале полазнике 10 часова рада на тексту.

6) Лексика и лексикологија (2 + 2)

7) Синтакса (2 + 10)

8) Правопис (1 + 5)

9) Стилистика (2 + 6)

10) Говорна култура (2 + 8)

Напомена: За полазнике радијско-телевизијског смера додаје се 10 часова за говорне вежбе, а за остале полазнике 10 часова рада на тексту.

Упутство за извођење програма

Детаљно упутство за извођење програма биће припремљено када се одреде предавачи и извођачи вежби. Наиме, сваки предавач у појединим областима (1—10) биће задужен да изради прецизан програм вежбања у својој области. Коначан избор предавача извршиће Коларчева задужбина у договору с представником Одбора.

Могући извођачи програма (наведени азбучним редом)

1. Ранко Бугарски, Владо Ђукановић, Твртко Прћић, Милорад Радовановић, Слободан Реметић, Богдан Терзић, Божо Ћорић и Драго Ђупић са сарадницима

2—3. Јелица Јокановић-Михајлов и Драгољуб Петровић са сарадницима

4—5. Иван Клајн и Мирослав Николић са сарадницима

6. Даринка Гортан-Премк, Рајна Драгићевић и Милица Радовић-Тешић са сарадницима

7. Бранислав Брборић, Предраг Пипер и Љубомир Поповић са сарадницима

8. Вељко Брборић, Милорад Дешић и Мато Пижурица са сарадницима

9. Душка Кликовац и Новица Петковић са сарадницима

10. Драгана Мршевић-Радовић и Егон Фекете са сарадницима

Одлука бр. 30

Одбор за стандардизацију српског језика на својој шестој седници, одржаној 24. јануара 2003. године, размотрио је предлог Одлуке бр. 30, који је претходно био размотрен на седници Комисије за односе с јавношћу и решавање неодложних питања (16. децембар 2002. године). Како је на седници Одбора било неких примедба на поједине делове предлога те одлуке, на првој овогодишњој седници Комисије бр. 7, одржаној 16. фебруара 2003. године, утврђен је коначни текст Одлуке бр. 30.

О ДЕКЛИНАЦИЈИ ПРЕЗИМЕНА ЖЕНСКИХ ОСОБА

А. Презимена домаћег порекла

1) Српска презимена женских особа са завршетком на сугласник или на самогласнике *-е*, *-и*, *-о* и *-у*, типа *Јовановић*, *Павловић* и сл., затим *Додик*, *Шкоро* и сл., начелно су (за разлику од презимена мушких лица) непроменљива, тј. не могу се мењати по падежима.

Одговарајући падежни однос ваља, отуда, исказати навођењем личног имена испред презимена или навођењем презимена у спрези с именицом типа: *Ѓоспођа*, *Ѓоспођица*, *настававица* и сл. + ПМО (= презиме мушке особе у номинативу), дакле увођењем граматички деклинабилне властите или опште именице женског рода са завршетком на *-а*, као нпр.:

— (од) *Милке Јовановић*, *Невенки Шкоро*, (за) *Љиљану Додик*, (с) *Невенком Шкоро* (властито име + ПМО);

— *Ѓоспођа Ј.*, (од) *Ѓоспође П.*, (о) *Ѓоспођи Д.*, (с) *Ѓоспођом Ш.* итд. (титула + ПМО);

— *Наставница Ј.*, (од) *наставанице П.*, *наставаници Д.*, (с) *наставаницом Ш.* (занимање + ПМО).

2) Уколико се ПЖО (= презиме женске особе) са завршетком на сугласник употреби самостално (без додатних елемената на-

ведених под 1), падежни однос исказује се обликом присвојног придева изведеног од ПМО + наставак *-ева/-ова* или наставак *-ка*, типа:

— *Јовановић+ева/Јовановић+ка*, *Пажин+ова/Пажин+ка*, чиме се добија граматичка форма са крајњим *-а*, типична за промену именица и придева женског рода.

Овакав поступак омогућава природну промену ПЖО по падежима, као: *Јовановић-ева/Јовановић-ка*, (од) *Јовановићев-е/Јовановић-ке*, *Јовановић-евој/Јовановић-ки* итд., (после) *Пажин-ове/Пажин-ке*, (с) *Пажин-овом/Пажин-ком* итд.

Промена се врши по падежном систему *придевске* деклинације (у облицима са *-ева/-ова*), односно именичке деклинације (код облика на *-ка*).

Апсолутно је недопустива и противна стандарднојезичком систему пракса накардно уведене „непроменљивости” ПЖО (тип: ’То је изјавила Пешић’). Апсурдност је такве појаве и у томе што се тако употребљено ПМО не може никако пренети у друге, зависне падеже (не може се никако рећи: *То смо чули од Јовановић; *То се односи на Павловић; *Реч је о нечему што је у вези с Пажин и сл.).

3) Посебно треба нагласити да се у савременом стандардном језику двојством облика типа *Јовановић-ева* : *Јовановић-ка* (тј. опозицијом наставака *-ова/-ева* насупрот *-ка*) не маркира ПЖО по критеријуму — *припадности* било оцу било мужу, јер та семантичка разлика данас није актуелна. Такво разликовање није само у нескладу са социолошким статусом савремене жене (коју не треба означавати као особу што припада некоме). Осим тога, у говорној комуникацији није увек ни знано (а ни важно) да ли је женска особа удата или није. Уосталом, правила доброг укуса препоручују да се свака (по)старија женска особа ослобљава са *Ѓоспођа*, дакле тако као да је удата.

Међутим, у савременом српском стандардном језику од две могуће форме ПЖО (на *-ева/-ова*, односно на *-ка*) уобичајенији су облици на *-ева/-ова*. Облици презимена с наставком *-ка* махом се одржавају у колоквијално-фамилијарном говору и то углавном у двосложних именица, оних у којима је други слог сегмент *-ић*, попут: *Ивић+ка*, *Каш+ић+ка*, *Срд+ић+ка* и сл., мада и у овим случајевима предност имају облици на *-ева* (*Ивићева*, *Каш+ићева*, *Срдићева*). У неким приликама (или срединама) презимена на *-ка* (*Ивићка*, *Јовановићка* и сл.) доживљавају се понекад и као облици с негативном конотацијом.

Презимена која немају већу типску распрострањеност, попут *Чанак*, *Фундук*, *Бубањ*, *Шећел*, *Ноџо*, *Зовко* и сл. (која нису на *-ић*) боље је не мењати по падежима. Могуће форме попут *Чанк-ов-ица*, *Фундук-ов-ица*, *Бубањка*, *Шећелка/Шећелјева* и сл. боље је не успостављати (и мењати по падежима), већ их треба употребљавати у облику ПМО непромењено, по систему наведеном у тачки 1.

ПЖО која се завршавају на *-а*, типа *Кочићуница*, *Бјелица*, *Кудрна*, *Буха*, *Карлеуша*, *Морина* и сл., могуће је мењати у складу с деklinацијом именица на *-а*. Међутим, пошто у том случају нема разлике између ПЖО и ПМО, упутно је сходно тачки 1 уз ПЖО употребити један од именских детерминатива.

4) Презимена која се завршавају придевским наставцима *-ов/-ев* или *-ин*, типа *Веселинов*, *Возарев*, *Малетићин*, *Суботићин* и сл., боље је употребљавати сходно тачки 1. Могући ликови типа *Веселинов+љева*, *Малетићин+љева*, *Возарев+љева*, *Суботићин+љева* или типа *Малетићин+ка*, *Суботићин+ка*, *Веселинов+ић+ка* и сл. доживљавају се као разговорно-фамилијарни модели, непрепоручљиви изван колоквијалног стила изражавања.

Разуме се, и изведени женски ликови презимена *Јовановићева*, *Павловићева*, *Каш+ићева* и сл. имају друкчију функционалностилску вредност него синтагматски спојеви с детерминативом. Наставница у школи радо ће ословити ученицу *Јовановићева*, *Павловићева*, *Каш+ићева*, али обрнуто не иде. Обрнуто ће бити: *наст+авнице Јовановић*, *професорко Павловић*, *гос+ићо Каш+ић* и сл.

Б. Именице страног порекла

1. Уколико имају гласовно-граматичке одлике наших презимена (са сугласником на крају), презимена страног порекла мењају се као и наша, тј. ако се уз презиме употреби и (деklинабилно) име, титула и сл., ПЖО се не мења: нпр. од Мартине *Хинџис* и сл., а ако се презиме употреби самостално (без личног имена и сл.), оно се може обликовати наставком *-ова/-ева* и мењати по узору на наша презимена на *-а*, као: *Дел Понише+ов-а*, *Артман+ов-а*, (о) *Хинџис+ов-ој*, (с) *Мануел+ов-ом*, (од) *Селеш+ов-е*, итд.

2. Ако су пак презимена за наш језик „неподобна”, необична, недовољно распрострањена и сл., такође је боље употребљавати их заједно с личним именом или с каквим детерминативом, него самостално.

3. Презиме или и име које није блиско нашем језичком осећању, или није у нас „системски” уходано, попут *Инџрид Берџман*, *Ким Новак* и сл., начелно је боље не мењати по падежима, како се падежним облицима не би довео у питање облик номинатива (наша би форма била *Инџрида*, *Кима*, па се облицима *а*-деklинације *Инџриди, *Кими и сл. не имплицира изворни облик *Инџрид*, *Ким*), али то је могуће само ако се употреби какав детерминатив, нпр. *глумица*, *љевачица*, *гос+ићица* и сл. Кад је пак реч о женским именима која у нас имају уходани лик на *-а*, она би се могла деklинирати као да им номинатив гласи на пример *Едија*, *Елизабетија*, *Сузана*, *Каш+арина*, *Даџмара* и сл., без обзира на то што се у неким страним језицима та имена употребљавају без *-а*. Не би се погрешило, дакле, ни кад би се номинативни ликови „понашили”, тј. кад би им се у изворнику додало „недостајуће” *-а*. Уосталом, веће изговорне промене настају ако се енглески лик *Elizabeth* (где се *E* изговара као [i], *a* и *e* као полуглас, а *th* као грчко [ɤ]) транскрибује у *Елизабети* него кад се енглески spelling *Elizabeth* преобликује у српски испис — *Елизабетија*.

4. Руска и друга словенска („придевска”) презимена (или имена по оцу) као: *Плисецка* (у оригиналу *Плисецкаја*), *Киршова*, *Васиљева*, *Ос+ајова* итд. мењају се у нас по систему придевске деklинације (осећају се као адјективне форме женског рода),

док се од ПМО на *-ски, -чки, -шки* и сл. типа: *Квацњевски, Ковалевски* лако изводе „женске” форме *Квацњевска, Ковалевска* и сл. и мењају као придеви женског рода.

5. Недоумице могу настати код неких страних презимена која се завршавају на *-е, -о, -у* као: *Рене, Версаче, Челенџано, Модуњо, Илијеску, Пајандреу* и сл. с обзиром на то да у српском граматичком систему нема или нису уобичајена презимена на поменуте крајње вокале. Међутим, неки се облици изведени од ових презимена наставком *-ова*, као: *Ренеова, Илијескуова* и сл. мање противе језичком осећању од евентуалних облика *Челенџанова, Модуњова* и сл.

Флексибилнија су страна презимена на *-и*, типа: *Берлускони, Медичи, Верди* и сл. пошто се (као и имена типа *Мики, Цони* и сл.) осећају као именице са сугласничким завршетком, па се „женски” ликови презимена извођени наставком *-јева* (*Берлуско-*

нијева и сл.) лако могу градити и деклинирати.

6. Уопштено речено, најједноставније је држати се начела по којем „необична”, или у нас неуобичајена и нераспрострањена „мушка” презимена не треба преобликовати у „женске” форме, већ их ваља употребљавати сходно начелу наведеном у тачки 1. У оним случајевима у којима се презимена женских особа у самосталној употреби изводе од „мушких” форми упутно је чинити то наставцима *-ова/-ева*, а не наставком *-ка*.

*
* *

Предлог за ову одлуку Одбора припремио је Егон Фекете, члан Одбора за стандардизацију српског језика и његових двеју комисија.

Одлука бр. 31

НЕВОЉЕ С НАЗИВОМ ДРЖАВНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ

На шестој седници Одбора за стандардизацију српског језика, одржаној 24. јануара 2003. године, у оквиру тачке Разно, изражено је мишљење једног новинара и, у писменом облику, тројице секретара Одборних комисија да би требало, док има времена, размотрити комуникацијске проблеме у вези с називом *државне заједнице Србија и Црна Гора*. Реч је о њеним скраћеницама, двословним, трословним и вишесловним, о *ејнику* (становнику државе — с новим, сложеним називом), али и о ктетичку (придеву, атрибуту) изведеном из етника или из назива државе, те о још неким питањима. Досад се заједничка држава звала *Савезна Република Југославија*, скраћеница је гласила *СРЈ*, а етник *Југословен* и ктетик *југословенски* нису задавали никаквих комуникацијских тешкоћа ни корисницима српског језика ни корисницима страних језика, којима су наши називи лако прилагођавани (с превођењем једино атрибута *савезна*). Други су обично полазили од енглеских ликова *Federal Republic of Yugoslavia*,

скраћенице *FRY*, етника *Yugoslav* и ктетика *Yugoslav*, који се у енглеском пишу великим почетним словом, и творили другим језицима прилагођене верзије.

Комисија за односе с јавношћу и решавање неодложних питања, на својој првој седници у 2003. години, одржаној 17. фебруара, имала је задатак да се изјасни о свим релевантним језичким питањима насталим с проглашењем нове државне заједнице. Претходно су замољени и други чланови Одбора и председници његових комисија да евентуално, усмено или писмено, даду своје мишљење о новонасталим термилошким и комуникацијским питањима.

Чак и кад наша државна заједница не би имала обавеза према међународној комуникацијској и стандардизацијској заједници нити она према нашој земљи — заједници коју оличава агенција Уједињених нација чији је назив Међународна организација за стандардизацију (МОС) / Organisation Internationale de normalisation / International Organization for Standardization (ISO), са седиштем у Женеви — од непогодног назива државе бранили бисмо се скраћени-

цом, како и иначе чинимо у своме језику попут других народа у њиховим језицима. Те скраћенице, у најважнијем међународном коду за називе држава ISO 3166-1, могу се изводити из матичних назива државе или из њихових страних еквивалената, преведених на друге језике или прилагођених другим језицима, првенствено енглескоме.

Чланови Комисије и остали присутни који су били на седници најпре су идентификовали пет питања о којима је неопходно изјаснити се што је могуће сажетије, с тим што ће се одговорима придружити адекватно образложење.

Ево најпре тих питања, иза којих ће следити одговори а потом и образложење тих одговора:

1. Које тешкоће доноси нов назив државе и како га кратити, код нас и другде?

2. Би ли се из постојећег назива државе могао извести етник који би заменио до сада важећи — *Југословен*?

3. Како би могао гласити прихватљив ктетик (придев, атрибут) који би се извео из назива државе или, евентуално, из новог етника, и како би он гласио да би успешно заменио досадашњи ктетик *југословенски*?

4. Како би требало да гласи нова ознака државне заједнице Србија и Црна Гора на аутомобилима регистрованим у нашој земљи?

5. Има ли проблема с конгруенцијом, тј. хоће ли глагол уз назив државне заједнице бити у једнини или у множини?

О тих пет питања расправљало се на седници Комисије за односе с јавношћу и решавање неодложних питања, на њеној првој овогодишњој седници која је била проширена неким члановима Одбора који нису чланови Комисије бр. 7, а неки од њих дали су своје мишљење усмено или писмено.

О д г в о р и :

1. Премда је било речи и о другим могућностима, Комисија се определила само за трословну скраћеницу новог назива државе — *СЦГ*, за коју су се већ определила поједина јавна гласила, очигледно је праведнији од двеју већ уходаних скраћеница — РС и РЦГ, спајањем С и ЦГ и изостављањем

слова Р (= *рејублика*), јер република ни иначе не улази у званични назив наше земље. Наиме, нова држава није ни република ни монархија, ни федерација ни конфедерација, него специфична државна заједница, какве нема ни у теорији ни у пракси. Иако би било пожељно имати и двословну скраћеницу и предложити је надлежним међународним телима, Комисија је није могла понудити јер су све словне комбинације, укључујући и евентуалну *ДЗ* (= државна заједница), биле заузете, о чему ће се понешто рећи у образложењу ове одлуке Одбора, која се јавности упућује као *саопштење*, а не као *прејорука*, јер препоруку међународним организацијама треба да даде надлежни државни орган.

2. Комисија је установила да из новог назива државе, упркос неким решењима која нуде творбени потенцијали српског језика, није могуће извести нови етник који би заменио досадашњи — *Југословен*. На располагању нам стоје само такозване заједничке именице: *држављанин, грађанин, сџановник, жишел* + пуни назив државе или његова скраћеница *СЦГ*. Те именице могу се нормално мењати по падежима, имају и једнину и множину, а и женски еквиваленти могу се лако извести — *држављанка, грађанка, сџановница, жишелка*, без обзира на то што се те именице не употребљавају пречесто. Кад се, на пример, попуњавају рубрике у којима се тражи држављанство, довољно је рећи — *СЦГ*, са евентуалним пуним исказом назива државне заједнице.

3. Што се тиче ктетика (придева, атрибута), Комисија се определила за сложеницу *срјскоцрногорски*, мада је могућ и ктетик *србијанскоцрногорски*, који је лошији зато што је дужи. Како год гласио, његове саставнице пишу се заједно, без цртице, када се представља целина државне заједнице. Кад се њиме хоће исказати *однос* између држава чланица и њиховог становништва или појединих њихових организација и репрезентација, сложеница ће постати полусложеница. Наиме, по норми *Правилника срјскога језика* (1993) тада ће се употребити цртица — *срјско-црногорски* уз могући лик *србијанско-црногорски*, дужи за четири слова. Скраћеница за нови етник у сваком случају је једнака и пише се малим словима *сц.* (с тачком).

4. Кодна ознака на аутомобилима и другим возилима одређује се применом посебне међународне конвенције, која може, али не мора, бити иста као ознака у коду ISO 3166-1. Она може бити једнословна, двословна или трословна (D = *Немачка*, GB = *Велика Британија и Северна Ирска*, SLO = *Словенија*). У нашем случају она може гласити SCG или може остати YU, ако се покаже да за двословни код нема друге комбинације. У сваком случају, важно је да одабрани код асоцира на само једну земљу, а YU се и иначе налази у безбројним веб-сајтовима и адресама на Интернету, које није лако замењивати новим. Наша је држава на потезу: она ће понудити решење надлежном органу ОУН/ОУН, које, ако буде прихваћено, спроводи њена агенција МСО/ISO.

5. Кад се мисли на државну заједницу као целину, нормално је да глагол, у садашњем и прошлом времену (презенту и перфекту), буде у једнини, док се, кад је посреди будуће време (футур), једнина и множина не разликују. Дакле, треба нпр. рећи *Србија и Црна Гора има добре односе са суседима и жели што пре ући у Европску унију*, а не с глаголима у множини — *имају и желе*. То понекад не звучи природно, али ћемо се навихи. Па ипак, биће контекста, не само оних који се односе на минула времена, кад ће се употребити множина, нпр. *Србија и Црна Гора увек су једна другој прилици у помоћ* (ранија времена) и *Србија и Црна Гора не користе исти новчану валуту није имају исти царински систем* (садашње време), али: *Србија и Црна Гора користе две новчане валуте и има два царинска система*.

Образложење

1. Сваки сложени (двочлани и вишечлани) назив, сам по себи, доноси тешкоће, делимично заштрене изостанком апелативне синтагме *државна заједница* из службеног назива државе. Она је у Уставној повељи написана малим почетним словима, али оличава нашу нову заједницу као државу чланицу Уједињених нација и других међународних организација. Цео назив државе лако се прилагођава и несловенским и словенским језицима у Европи ако се само на њих ограничимо: *Serbia and Monte-*

negro (енглески), *Serbien-Montenegro* (немачки), *Serbie et Monténégro* (француски), *Serbia e Montenegro* (италијански), *Servia у Montenegro* (шпански). Заправо, назив Србија се прилагођава а за назив Црна Гора сви преузимају италијански калк (дословни превод) *Montenegro*, премда би се потоњи, на немачки нпр., лако могао превести тако, да гласи *Schwarzgebirge* или, евентуално, *Schwarzwald*, јер наша реч *гора/Гора* може значити и *џланина* (нем. *das Gebirge*) и шума (нем. *der Wald*). У словенским језицима нема превода, ни за *Србију* — *Србија* (руски), *Serbia* (пољски), *Serbsko* (чешки и словачки) ни за *Црну Гору* — *Черногорја* (руски), *Černa Hora* (чешки), *Čierna Hora* (словачки), *Czarna Góra* (пољски).

Нажалост, двословни код није се могао понудити јер су у међународном коду ISO 3166-1 све словне комбинације које би се ишчитале из назива наше државне заједнице у његовом изворном облику или из његовог превода — заузеле (нпр. SC — *Сејшели/Seychelles, Republic of Seychelles*; SM — *Сан Марино / San Marino*; SG — *Сингапур/Singapore, Republic of Singapore* итд.). А МОС, односно ISO, у сваком случају, подразумева и двословни и трословни код, који ће, овако или онако, бити утврђени. Ако наша земља, из било ког разлога (преко Савета министара СЦГ или Министарства спољних послова СЦГ, јер специјалистичка организација Савезни завод за стандардизацију може понудити какво решење, али не и бити формални предлагач), не понуди предлог решења, надлежни орган УН сам ће одлучити. Нажалост, заузета је и комбинација DZ (= *Алжир*), па ће ОУН и МОС, односно ISO, можда и сами задржати YU. Трословну секвенцу SCG, ако је предложи наш надлежни државни орган, ОУН и МОС можда ће прихватити, јер је секвенца SMO (= *Serbia & Montenegro*) заузета (односи се на острвску државу *Samoa*, на Тихом океану, западно од Аустралије; до 1997. звала се Западна Самоа / West Samoa; независна држава од 1962).

Четворословне комбинације (нпр. SRCCG или SBCCG, латиницом или ћирилицом) Комисија није ни разматрала, јер их не узима у обзир ни МОС/ISO. Осим тога, у нашем језику та комбинација била би дуга колико и пун назив *Кине*, најмногуљудније државе на свету, и пун назив неколико држава у

Јужној Америци и Африци (*Перу, Чиле, Гана, Мали, Тоџо*). Афричке земље Тангањика и Занзибар, својевремене колоније, давно су се ујединиле у сложеници *Танзанија*, па немају проблема с кодовима.

2. Мада су у штампи и другим јавним гласилима спомињани могући етници „Србоцрногорац” и „Србогорац”, најчешће са хумористичким призвуком, Комисија их није могла прихватити из јасних социолингвистичких и психолингвистичких разлога, без обзира на то што се они, нарочито онај краћи, уклапају у творбене потенцијале српског језика (по моделу *родољубац, државотворац, законодавац, Црноштравац* па и *Црногорац*).

За утеху, ваља рећи да у БиХ ни раније није било а нема ни сада „Боснохерцеговаца”. Чеси и Словаци били су Чехословаци само у иностранству, а код куће су увек били — *Чеси* и *Словаци*. Грађане СССР ми смо понекад звали *Совјетима*, никад „Совјетанима” (што би се уклапало у наш творбени систем), а Руси су говорили *совјетски људи*. У Великој Британији и Северној Ирској, додуше, нико не каже *Великобританци* и *Северноирци*, него само *Британци*, али у спорту нема јединствене репрезентације. Британци играју у четири репрезентације, *енглеској, шкотској, велшкој* и *северноирској*. Код нас ће бити јединствене репрезентације у спортским надметањима, али се поставља питање како ће се навијати. Вероватно — *илави, ѿлави!*

3. Нажалост, и сложени придев *српско-црногорски* прилично је дугачак (16 слова, три више него досадашњи — југословенски), а његов могући еквивалент *србијанскоцрногорски* (20 слова) за четири слова је дужи него онај којем се даје предност, а за седам од досадашњег придева *југословенски*. Осим тога, придев *србијански* није нарочито омиљен у Србији, поред осталог и зато што га многи свде на њен централни део. Уосталом, оба су придева у вези с етничком ознаком *Србин*, односно с морфемом *срб*, од које се изводе и Србија, и придеви српски и србијански, и збирна именица Српство, и још неке речи. Ништа се не би добило ни кад би се извео придев *србијски*, јер етник Србин и придев српски никада нису имали само етничко значење, него, одавно, и оно које припада политичкој заједници, никад „етнички чистој”. Сре-

ћом, скраћеница *сц*. нема никакве алтернативе, довољно је кратка, рационална, па и неутрална.

4. МСО/ISO вероватно ће задржати YU, јер тешко да се може наћи комбинација двају слова „извађених” из синтагме Србија и Црна Гора или из њеног интернационализованог еквивалента *Serbia & Montenegro*. YU може остати и ознака за возила, ако остане на Интернету. Додуше, ако Словенији не смета латиница SLO или Хрватској CRO или Босни и Херцеговини BiH, зашто би нама сметао трословни код SCG. У ствари, можда је баш добро имати исти трословни код и на аутомобилима и другде, нпр. у спортским и привредним организацијама и асоцијацијама.

5. Заиста, неће увек бити лако разликовати државну целину, која не може бити само прост збир делова, од њених у великој мери самосталних правно-политичких чинилаца, од засебно назначених држава чланица. Неки политичари показују склоност да измене редослед држава чланица (Црна Гора и Србија), што, разуме се, није у складу с Уставном повељом, али је допуштено у слободном, незваничном говору јавног живота. Међутим, тај редослед може бити подесан за оне ситуације кад се ни иначе не мисли на целину. Ако се, на пример, каже *Црна Гора и Србија биле су увек заједно кад су биле одвојене*, ту нема места за глаголске облике у једнини, али ни за увереност да би обновљена раздвојеност повратила слогу, заједништво или јединство. Међутим, ваља подсетити на то да је Одбор за стандардизацију српског језика, средином 2002. године, нудио сарадњу Комисији за израду Уставне повеље, али није било ни одговора, а камоли сарадње. Да је сарадње било, можда се понешто од садашњих проблема могло избећи. Хоће ли те сарадње бити кад се буду припремали нови уставни Србије и Црне Горе, тј. Црне Горе и Србије, тек ће се видети. Ако је буде, нови уставни могли би бити бар писменији од Уставне повеље, која је подалеко од пожељне језичке правилности, да не кажемо — стандардности.

Требало би сарадње да буде бар око утврђивања назива матичног службеног језика у државама чланицама, разуме се — са два изговора (екавски и ијекавски), али и с ћириличким писмом, које мора имати и устав-

ну и законску предност, али и предност у пракси. Треба се угледати на Грке — свугде пише грчки и њиховим уникатним писмом, које, изнад транснационалног латиничког исписа, стоји и на свакој новчаници европске валуте. На њиховим аутопутевима сваки саобраћајни знак има хеленски и латинички испис (енглеска словна комбинација). Код нас, на излазу с аутопута пише IZLAZ! Кога ми то обавештавамо? Странцу је обично свеједно — ИЗЛАЗ или IZLAZ. Нормално би било — ИЗЛАЗ горе и EXIT доле! То је ваљано уклапање у европске процесе, којима, чини се, ми понекад прилазимо са самопорицањем. То нико не разуме, нити поштује.

А што се тиче наших националних и етничких заједница, мањинских народа, како се каже у Црној Гори, њима треба обезбедити сва права у складу с највишим европским стандардима, и у језику и иначе. Средом, међу њиховим језицима нема двоазбучних, нити двоазбучности има код оних који су отишли из СФР Југославије још 1992. године. То нам олакшава, на пример, израду јавних натписа.

Седници Комисије за односе с јавношћу и решавање неодложних питања при-

суствовали су и учествовали у расправи: четири члана Комисије (Иван Клајн, председник Одбора и председник Комисије, Бранислав Брборић, секретар Одбора и секретар Комисије, те Драго Ђупић и Слободан Реметић, чланови Одбора и чланови Комисије, док је Новица Петковић, члан Одбора и члан Комисије, своје мишљење саопштио телефоном), затим Мирослав Николић, члан Одбора, Егон Фекете, члан Одбора, Јелица Јокановић-Михајлов, председник Комисије за фонологију, као и Виолета Нешковић-Поповић и Марија Милутиновић, сараднице Савезног завода за стандардизацију, које су замољене да нас упознају са заузетим и слободним двословним и трословним кодовима у Међународној организацији за стандардизацију / International Organization for Standardization, чије је седиште у Женеви. Своје писмено мишљење саопштио је Живојин Станојчић, члан Одбора и председник Комисије за морфологију и творбу речи, а усмено — Бранислав Остојић, члан Одбора и члан Комисије за праћење и истраживање правописне проблематике. Коначан текст Одлуке бр. 31 срочио је секретар Одбора.

Одлука бр. 32

ПОТРЕБНА ЈЕ ДЕЛИКАТНИЈА ИНТЕРПРЕТАЦИЈА

Одбору за стандардизацију српског језика обратио се Милан Јоксимовић, саветник у Министарству просвете и спорта, школски надзорник за географију у том Министарству, с молбом да му одговоримо на следећа питања:

1. Да ли је прихватљива следећа тврдња: „Српским језиком (говоре) Срби и Црногорци (и још неки народи који тај језик другачије називају)”, која се налази у *Географији за VI разред основне школе*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2002, с. 17?

2. Да ли је *рејџоромански* (енг. *Romansh, a Romance language*) званични језик у Швајцарској? Можете ли казати нешто о том језику и прокоментарисати овај исказ: „На

западу земље говори се француски (центри — Женева и Лозана), на југу — италијански (центар — Лугано) и *рејџоромански*, док се у осталим деловима говори немачки језик (центри — Базел, Цирих и Берн)”, који се такође налази у *Географији за VI разред основне школе*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2002, с. 132?

Одговор

Исказ који се цитира уз прво питање није изложен на довољно пажљив и деликатан начин да би се могао оценити истинитим а тиме и прихватљивим.

Нудимо друкчији и тачнији исказ, боље саображен с чињеницама и снабдевен деликатнијом и одмеренијом интерпретацијом, са ширим образложењем: „Српским језиком говорили су и говоре Срби и при-

---

падници других народа који се служе тим језиком не зазирући од његовог дугом историјом освештаног назива.”

Образложење

Срби и Хрвати, крећући се засебним културноисторијским путевима, нашли су се, поткрај 19. века, у *истоме књижевном језику*, који је заснован на моделу за чије су обликовање најзаслужнији српски језиколози Вук Караџић (1787—1864) и Ђуро Даничић (1825—1882). Тај модел за основу узима новоштокавске народне говоре, екавске и ијекавске, првенствено српске, који су се простирали с обе стране реке Дрине, у два мултиетничким царевинама, — Турској империји и Хабзбуршкој монархији. Обрађиван и стандардизован, деценијама, у два национална културна и политичка средишта, у Београду и Загребу, тај књижевни језик, односно тај стандардни језик, није могао бити хомоген попут других словенских и несловенских језика у Европи и изван ње, мада хомогени нису, на пример, ни немачки, ни француски, ни енглески, ни шпански, ни португалски језик, светски и интерконтинентални језици. Новија научна дисциплина, социјалингвистика, открила је 60-их година 20. века националну и регионалну варијантност нашег језика на свим нивоима његове структуре (у фонологији и морфологији, у творби речи и синтакси, у стилистици и ортографији, и другде), која је грубо коришћена и злоупотребљавана у политичке сврхе. То се збивало и пре Титовог режима (1944—1980) и после њега — све до распада савезне државе (1991), зване Федеративна Народна Република Југославија и Социјалистичка Федеративна Република Југославија, која је за собом повукла и формални раскид језичке заједнице двеју старих јужнословенских нација — Срба и Хрвата — и двеју новијих, социјалистичких, националних творевина — црногорске (после 1945) и муслиманске (после 1967), која се данас назива бошњачком.

Две древне варијанте истога стандардног језика, деценијама званог српскохрватски, постале су, поново, српски језик и хрватски језик, а новија, трећа, варијанта, бошњачка, названа је „босанским језиком”, који се изван Федерације БиХ, у републикама Србији, Црној Гори, Српској и Хр-

ватској, „преводи”, тако да у њима гласи *бошњачки језик*. Не треба сметнути с ума да су дијалекти тога „тројезика” — који је као стандардолозшки систем један језик — толико међусобно удаљени да се могу сматрати различитим језицима, али су из перспективе истога стандардног језика били виђени у истој свеукупној језичкој систему, као, заправо, скупу (под)система.

Нова језичка ситуација, настала након распада СФРЈ 1991, није довољно преврела да би била подвргнута ваљаној општеприхватљивој интерпретацији. Стварно разорити исти стандарднојезички систем није нимало лако, и то разарање, јамачно, није се ни збило. Истина, Хрвати у свој језик уносе мноштво новогворних јединица, Бошњаци уносе у свој мноштво турцизама и арабизама, а Срби с Црногорцима — нашавши се у стандардном језику са две азбуке и два изговорна подсистема (екавица и ијекавица) — понешто се труде да успоставе равнотежу тих двојстава и да изграђују и стандардизују свој језик тако да он првенствено подмирује комуникацијске потребе народа у Србији, Црној Гори и Српској, као и мањинских заједница изван тих република које српски језик сматрају својим матерњим језиком. А то значи да тај језик, српски, негују, развијају и унапређују тако да се не понашају тенденциозно — у томе смислу да намерно руше мостове стварнога језичког заједништва, које постоји барем 150 година. Време ће донети смањивање напетости и језичких сукоба који отежавају здраву комуникацију, општење и разумевање међу људима и народима на средишњем јужнословенском простору.

Што се тиче другог питања, које излази из компетенције Одбора за стандардизацију српског језика, можемо дати, на темељу информација којима располажемо, сасвим језгровит исказ, без образложења.

Рейнормански је засебан књижевни језик, који стоји између италијанског и француског језика, ближи првоме него потоњем. Потоњи је други по броју родних говорилаца у Швајцарској, у којој се 75% становништва изворно служи немачким стандардним језиком, практично истоветним с оним у Аустрији и Савезној Републици Немачкој. Мали број изворних говорилаца рето-

---

романског не допушта Ретороманима да могу говорити о истом или „равноправном” положају свог језика у комуникацији на нивоу Швајцарске Конфедерације, али се у оквиру те државе и не размишља о „равноправности”, него о рационалности. Реторомански је засебан језик, више књижевни него стандардни идиом, који не може испуњавати све комуникацијске потребе оних који га негују (око 1% Швајцараца). У Швајцарској, иначе, доста људи зна два, три или

сва четири швајцарска језика, народна, књижевна и стандардна, не налазећи да је нужно било који од њих назвати *швајцарским језиком*.

Одлуку број 31 утврдила је Комисија бр. 7 Одбора за стандардизацију српског језика на својој седници од 17. фебруара 2003. године, којој су присуствовали сви њени чланови. Предлог одлуке припремио је Бранислав Брборић, секретар Одбора.

ЗАКЉУЧЦИ СКУПШТИНЕ УДРУЖЕЊА ЗА ЗАШТИТУ ЋИРИЛИЦЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА „ЋИРИЛИЦА”

са 2. редовне седнице одржане 15. фебруара 2003. године у Матици српској

1. Угроженост ћирилице у матичној држави српског народа све је очигледнија и поред уставне и законске регулативе која ћирилици обезбеђује статус службеног писма (изузимајући наравно случајеве остваривања права националних мањина на свој језик и своје писмо), мада нејасно и контрадикторно, јер (мутним) разликовањем службене од јавне употребе пружа основу за потискивање ћирилице у областима најзначајнијим за националну културу (као нпр. у просветној и културној делатности). Да је то тако, свако се може уверити кад погледа у излоге наших књижара, у киоске с дневном и ревијалном штампом, у телевизијске екране и поруке на Интернету, у декларације на потрошним добрима, у табле с називима улица и тргова у већини градова и у фирмописе, у путоказе и табле на улазима и излазима из наших градова и насељених места, у огласе, плакате и билборде и, што је најважније, у школске дневнике и ђачке свеске. Српска култура се убрзано полатиничује!

2. Пошто српски језик више није српскохрватски, изгубила је сваки смисао на досадашњи начин схватана равноправност

ћирилице и латинице. Занемаривање ове чињенице у данашњим условима, с доминацијом латиничких култура (а наравно и с научно-технолошком и политичком премоћи), извесно и убрзано води у једноазбучност у латиници. Зато је обавеза државе, а пре свега њених просветних и културних власти и српских научних институција и стручних и научних удружења и Српске православне цркве да одлучним државним мерама и осмишљеним, времену примереним, јавним и пропагандним активностима поврате изгубљени осећај да је ћирилица прво, основно и једино изворно српско писмо.

3. Враћањем ћирилици не идемо против света и модерног времена, јер свет од нас не тражи да се одричемо себе, већ да своје модернизујемо и очувамо.

Нови Сад,
на Срећење Господње
15. фебруара 2003. г.

Учесници Скупштине
Удружења за заштиту ћирилице
српског језика
„Ћирилица”

Предлог проф. др Божидара Ковачека који је усвојила Скупштина „Ћирилице”
и упућује као свој

**УДРУЖЕЊУ ИНДУСТРИЈАЛАЦА И ПРЕДУЗЕТНИКА ЈУГОСЛАВИЈЕ
(САДА СРБИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ)**

11070 НОВИ БЕОГРАД
Булевар Николе Тесле 42а

Управи и члановима Удружења

Поштована господо,

убеђени да ваше удружење већ сада, а у предстојећем времену биће то све изразитије, представља замајак напретку наше земље, слободни смо да апелујемо на вас да име своје фирме исписујете и ћирилицом уколико сматрате да је из пословних разлога неопходно да га водите латиницом и на страним језицима. Све што је од светог Саве до наших дана у српској култури достојно вечног трајања, написано је ћирилицом. Припадници данашње генерације српског народа немају право да своје писмо, тиме умногоме и своју традицију, непромишљено одбацују у свакодневном животу. Материјална сфера нашег цивилизацијског живота треба да иде у корак са духовном, па стога ствараоци нових вредности не треба да свој народ лишавају старих вредности

створених у његовом окриљу. Па ни ћирилице као маркантног знака припадности култури свога народа.

У нади да ћете овај апел добронамерно прихватити и о њему обавестити своје чланове најсрдачније вас поздрављамо желећи пун успех вашем пословном стваралаштву као гаранту препорода и напретка наше земље.

Нови Сад,
15. фебруар 2003.

За Удружење за заштиту ћирилице
српског језика „Ћирилица”

Вера Давидовић,
председница Скупштине

Драгољуб Збиљић,
председник Извршног одбора

ПИСЦИ О ЈЕЗИКУ

— Развиће се барјак! — шапутали су људи а очи су им севале пркосно као да ће то бити њихов барјак.

Од те цигле три речи — Развиће се барјак! — многоме је сиромаху бар за секунду постало светлије у кући, пријатније у празном стомаку и топлије у танком оделу; од те три просте и неодређене речи многоме је рајетину поиграло срце, заблештао вид од неких јарких боја и златних крстова, и победнички зашумиле у ушима, као вихор, све заставе свих хришћанских царева и краљева. Јер, човек може и од једне речи да живи, само ако у њему има још решености да се бори и борбом одржава у животу.

Иво Андрић, *Травничка хроника*

— Травник! Трав-ник! — Понављао је ту реч полугласно, сам себи, као име неке тајанствене болести, као магичну формулу која се тешко памти и лако заборавља. И што је више понављао, све му је чудноватије изгледала: два тамна самогласника између муклих сугласника. А та формула обухвата за њега сада више него што је икада могао слутити да свет може да обухвати. То није реч, мукло и хладно име забачене варошице, то није Травник, то је сада за њега Париз и Јерусалим, престоница света и средиште живота.

Иво Андрић, *Травничка хроника*

Њу [тишину] је налазио у свему око себе. У архитектури кућа чије је право лице

увек окренуто у двориште, а немо, пркосно наличје на улицу; у ношњи људи и жена; у њиховим погледима који много говоре, јер су им уста нема. И у самом говору, кад се већ осмеле да говоре, он је боље разликовао значајна застајкивања него речи саме. Осећао је ухом и по смислу како тишина продире у сваку њихову реченицу између речи и у сваку реч између слова, као разорна вода у слабу лађицу. Разабирао је њихове самогласнике, без боје и без јасне границе, од којих говор дечака и девојчица изгледа као нехатно гукање које се губи у тишини. И само певање, које понекад допре са пута или из неке авлије, није било друго до један дуг лелек, затрпан тишином на извору и на утоку, као саставним и најречитијим делом песме. Па и оно од живота што се видело на сунцу и на дану и што се никако није дало ућуткати ни могло сакрити — мало раскоши или кратак блесак чулне лепоте — и то је преклињало за скровиштем и ћутањем и са прстом на устима бежало у безименост и тишину као у прву капију. Сваки жив створ, и саме ствари, све је стрепило од звука, склањало се од погледа и премирало од страха да не би морало да изговори неку реч или да не буде названо правим именом.

Иво Андрић, *Травничка хроника*

Још за ручком Дефосе је с времена на време погледао на беле и немирне руке го스포ђе фон Митерер и кад би угледао непромењен онај седефни сјај њене коже ка-

---

ко се јавља при покретима и на истим местима, склапао је очи за тренутак, са осећањем да између њега и жене траје непрекидна веза коју нико не зна и не види. А уши су му биле стално испуњене њеним неједнаким и оштрим гласом. Чак и њен помало тврди изговор којим је говорила француски језик изгледао му је не као недостатак, него као нека необична и само њој својствена драж. Таквим гласом, чинило му се тада, може се говорити сваки језик овога света а да свакоме изгледа близак и присан као његов матерњи.

Иво Андрић, *Травничка хроника*

Кад би реч „срећа” имала неког значења у њеном животу, могло би се рећи да је у тим данима она била потпуно срећна, срећом кртице која слепо рије кроз мрак и тишину меке земље у којој има доста хране а нема препрека ни опасности.

Иво Андрић, *Госпођица*

То бацање новца, то бестидно љубљење руке, тај широки осмејак који јој је долазио

у исто време и ружан и глуп и подал и који је изгледао невероватан на Ратковом лицу, све је то стидно и ружно до бола. И тај њој непознати страни језик, жив и слободан, пун јасних вокала и сав од оштрих фраза које лете ваздухом као искре повезане у ђердане и муњевите ројеве, у потпуној противности са њеним муклим и тешким босанским изговором, и он јој је изгледао као жив израз разврата који и не зна за грех, као пуна мера Ратковог пада и издаје.

Иво Андрић, *Госпођица*

— Немој, Рајка, душо! Немој, чедо материно, — немој то чинити од себе. Ево, мама је с тобом. Све ће добро бити.

Тако је старица понављала као мелодију без краја те древне и обичне речи које само у мајчиним устима добивају живот и право значење, и њихала на крилу своју велику ћерку, лако и вешто као да је одувек и све до јуче само то радила и као да није више од тридесет година живела поред ње, жељна свега, а нарочито топле речи и отворена погледа.

Иво Андрић, *Госпођица*

Позив на сарадњу и ирејилају

Уредништво вас позива на сарадњу — са задовољством ће објавити ваше прилоге, одговорити на ваша питања, настојати да разјасни језичке недоумице. Прилоге и питања шаљите на адресу Уредништва: Матица српска, 21000 Нови Сад, ул. Матице српске бр. 1.

Претплату за 2003. годину у износу од 120,00 динара можете уплатити у свакој пошти на жиро рачун број 840-297664-21, са знаком да је сврха дознаке „претплата на *Језик данас*” а прималац: Матица српска, Нови Сад.

Само ~~у временском периоду~~ од априла до новембра 2001. стигло је седам оваквих пријава.

На моје питање у вези ^{са} уинулих ^м животиња ^{ама} речено ми је да Градска чистоћа није надлежна за ^{них} исте.

Остаје да се утврди ^{куда} где је писмо однешено ^с.

Његова тврдња да му је понуђен ^{но} мито се не заснива ни на каквим доказима.

Разумите ^{еј} већ једном да нисте једини који имате ~~те~~ проблема!

У тренутку кад се већ спуштао на хелиодром ветар га је одбацио ^о у страну.

С обзиром на његове психо-^ф физичке особине више му одговара улога ^{та} подчињеног.

Разбојник јој је ^{омео} ~~одузео~~ ⁰⁰⁰ 15 хиљада ^в еура које је ^о мало пре тога подигла у банци.